

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Monika Paukštite

Krediidasutuse õigus keelduda eraisikule maksekonto avamisest rahapesu ja terrorismi rahastamise ja võimalike õigusrikkumiste kahtluse korral

Magistritöö

Õppekava HAJM08/15 – Õigusteadus, peeriala Eesti avalik ja eraõigus

Juhendaja: Janika Aben, MA Eq

Tallinn 2021

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 15007 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Monika Paukštite

(allkiri, 11.05.2021)

Üliõpilase kood: 211088HAJM

Üliõpilase e-posti aadress: mpaukstite@yahoo.com

Juhendaja: Janika Aben, MA Eq:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaasjuhendaja :

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE.....	3
LÜHENDITE LOETELU.....	4
SISSEJUHATUS.....	6
1. RAHAPESU JA TERRORISMI RAHASTAMISE TÕKESTAMISE REGULATSIOONI PUUTUMUS PANGATEENUSTE OSUTAMISE REGULATSIOONIGA.....	10
1.1. Pangateenuste osutamise seostamine rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärkidega rahvusvahelisel tasemel.....	10
1.1.1. Rahvusvaheliste rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonide kujunemine pangateenuste osutamisega seoses	10
1.1.2. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonid Euroopa liidus pangateenuste osutamisel.....	14
1.1.3. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklikud regulatsioonid pangateenuste osutamisel.....	18
1.2. Euroopa Liidu ja siseriiklikest aktidest tulenevad õigused maksekontole.....	21
1.2.1. Maksekonto kui tarbija põhiõigus.....	21
1.2.2. Krediitiasutuse õigus valida klienti.....	25
2. KEHTIVAD PIIRANGUD MAKSEKONTODE AVAMISELE JA KASUTAMISELE.....	28
2.1. Regulatsioonidest tulenevad piirangud maksekontode avamisele.....	28
2.2. Panga maksekonto lepingu sõlmisest keeldumise alused.....	31
2.3. Rahapesu andmebüroole teatamiskohustuse täitmine krediitiasutuse poolt ning konto avamise keeld.....	34
3. KREDIIDIASUSTUSE RISKIISU MÄÄRATLEMINE MAKSEKONTO VÕIMALDAMISEKS.....	39
3.1. Krediitiasutuse riskiisu kontode avamisel tulenevalt kehtivatest regulatsioonidest.....	39
3.2. Siseriiklikud lahendused piiratud käsutusõigusega kontode loomiseks.....	47
KOKKUVÕTE.....	55
SUMMARY.....	58
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	60
Teadusraamatud ja teadusartiklid.....	60
Eesti õigusaktid.....	61

Eesti kohtulahendid.....	62
Euroopa Liidu õigusaktid.....	62
Muud allikad.....	63
Lisa. Lihtlitsents.....	70

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida rahapesu ja terrorismi rahastamine tõkestamise regulatsioone seoses pangateenuste osutamisega krediidasutuste poolt ning regulatsioonidest tulenevaid isiku õigusi põhimaksekontole. Analüütilise meetodika abil tuuakse töös välja olemasolevad piirangud eraisiku maksekonto avamisele ja kasutamisele krediidasutuses.

Autor püstatab hüpoteesi, et rahapesu- ja terrorismi rahastamist või süütegude ennetamist ja uurimist käsitlevad normid ei võimalda krediidasutusel konto avamist kõigile eraisikutele, seeläbi võimaldamata neile juurdepääsu minimaalsetele pangateenustele.

Hüpoteesi testimiseks analüüsib autor olemasolevaid keeldumise aluseid krediidasutuste poolt eraisikule konto avamiseks. Samuti toob autor välja kehtivad piirangud eraisikule maksekonto avamisele. Töös käsitletakse ka krediidasutuse riskiisu määratluse kujunemist läbi kliendiga seonduva riski hindamist, mille tulemina saab krediidasutus lepinguvabaduse põhimõtet järgides eraisikuga kliendisuhetest keelduda riivates seeläbi eraisiku põhiõigust maksekontole.

Magistritöös püstitatakse uurimisküsimus, et kas teatud piiratud ulatuses on võimalik rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonidest teha erandeid ja avada maksekonto rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusega eraisikutele?

Püstitatud uurimisküsimusele vastamiseks kasutatakse analüütilist meetodikat kasutades akadeemilisi allikaid, et hinnata kehtiva regulatsiooni järgi krediidasutuse lepinguvabadust eraisikuga lepingu sõlmimisest keelduda. Autor pakub läbiviidud uurimistöö abil välja lahendusi eraisiku põhiõiguse tagamiseks maksekontole läbi teatud piirangute kasutamise maksekonto üldtingimustes jäädes krediidasutuse riskiisu piiridesse arvestades seejuures kehtivat normistikku.

Võtmesõnad: krediidasutus, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed, riskiisu, maksekonto, finantssanktsioonid

Lühendite loetelu

AML/CFT - *anti-money laundering and countering the financing of terrorism* – rahapesu ja terrorismi rahastamise vastane võitlus

BCBS – Basel Committee on Banking Supervision – Baseli pangajärelevalve komitee

BIS – Bank for international settlements - Rahvusvaheliste Arvelduste Pank

CDD – *customer due diligence* - kliendi suhtes rakendatavate hoolsusmeetmed

EBA - European Banking Authority - Euroopa Pangandusjärelevalve

FATF – Financial Action Task Force (eesti keeles: Rahapesuvastane töökond)

FIS – finantsinspektsiooni seadus

ITDS – Isikut tõendavate dokumentide seadus

KAS – krediidasutuste seadus

KarS – karistusseadustik

MERAS – makseasutuste ja e-raha asutuste seadus

MKS – maksukorralduse seadus

Moneyval - Rahapesuvastaste meetmete ja terrorismi rahastamise hindamise ekspertide komitee

PAD – payments accounts directive – maksekontode direktiiv

PEP – *politically exposed person* - riikliku taustaga isik ehk eraisik, kes täidab või on viimase aasta jooksul täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid või kes on sellise isiku pereliige või lähedane kaastöötaja

RAB – Rahapesu andmebüroo

RahaPTS – rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus

RSanS – rahvusvahelise sanktsiooni seadus

SNRA (Supra-national risk assessment) - Euroopa Komisjoni riskihinnang

TMS - täitemenetluse seadustik

UNODC - The United Nations Office on Drugs and Crime - ÜRO uimastite ja kuritegevuse büroo

VPTS – väärtpaberituruseadus

VÕS – võlaõigusseadus

SISSEJUHATUS

Ebaseadusliku raha vood kahjustavad riigi finantssektori terviklikkust, usaldusväarsust ja mainet ohustades samas Euroopa Liidu siseturgu ning samuti rahvusvahelist stabiilsust ja arengut. Riiki sattunud illegaalselt teenitud vahendeid püütakse kurjategijate poolt varjata ning kasutada riigi finantssüsteemis rahapesuks või terrorismi või massihävitusrelvade leviku rahastamiseks. Sellise tegevuse kaudu kahjustatakse esmalt just krediidi- ja finantsasutuste usaldusväarsust, stabiilsust ja rikkumatust. Halvem olukord on see, kui krediidi- ja finantseerimisasutused ei ole ise esmalt teadlikud ebaseadusliku raha voost, mis neid läbib.

Kuna käesolev töö keskendub just eelnimetatud finantssüsteemi osale krediidasutuste näol, siis püüab töö autor leida võimalusi kuidas saavad krediidasutused aidata oma äritegevuses kaasa riigi rahasüsteemi rahapesust ja terrorismi rahastamisest puhtana hoida just oma kliendibaasi kujundades, seejuures kahjustamata pangakontot avada soovivate isikute põhiõigusi. Käesolevas töös on autor uurimisteema laialivalgumise vältimiseks keskendunud just krediidasutustes kontosuhet avada soovivatele eraisikutele.

Krediidasutused puutuvad igapäevaselt kokku kliendikontode avamise ja ka avamisest keeldumisega. Käesoleva töö autoril on jäänud arusaam, et praktikas ei ole selget lähenemist ja õiguslikku kindlust kas panga tegevus maksekonto avamisest keeldumisel ei riiva mitte eraisiku põhiõigusi. Töö teema aktuaalsus ilmneb seoses hiljuti avalikkuse ette jõudnud Eesti pankade rahapesu skandaaliga, mille tõttu on viimastel aastatel esile kerkinud mitmeid probleeme seoses isikutele pangakonto avamisest keeldumisega viidates nende rahapesu seosele. Antud teemal on ka korduvalt avalikult sõna võtnud ka õiguskantsler.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on analüüsida rahapesu ja terrorismi rahastamine tõkestamise regulatsioone seoses pangateenuste osutamisega krediidasutuste poolt ning hinnata samuti regulatsioonidest tulenevaid eraisiku õigusi põhimaksekontole.

Uurimustöö eesmärgi saavutamiseks käsitletakse rahapesu ja terrorismi rahastamine tõkestamise regulatsioonide kujunemist seoses pangateenuste osutamisega krediidasutuste poolt läbi aja ning asetumist tänasesse õigusruumi. Autor analüüsib töö teemaga seonduvaid erinevaid regulatsioone Eestis ja Euroopa Liidus analüüsides kvalitatiivselt kehtivaid regulatsioone ning nendest tulenevaid isiku õigusi maksekontole ning toob esile olemasolevad piirangud maksekontode avamisele ja kasutamisele krediidasutuses. Autor kasutab uurimistulemuste saavutamiseks

analüütilist metoodikat kasutades akadeemilisi allikaid hindamaks kehtiva regulatsiooni järgi krediidasutuse lepinguvabadust eraisikuga lepingu sõlmimisest keelduda. Kvalitatiivse analüüsi kaudu hindab autor krediidasutuse konto avamisest keeldumise õiguslikku alust ja tegelikku vajadust selleks. Töö lõpus teeb autor omapoolsed ettepanekud võimalikuks krediidasutuste seaduse muudatuseks, mis tooks autori hinnangul kaasa krediidasutuse ja eraisikust kliendi suhte rahuldavaid lahendusi.

Töö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismetoodikat kuna õiguslik analüüs tehakse õigusaktide, rahvusvaheliste standardite, juhendite ja akadeemiliste allikate põhjal. Nii hüpotees kui seda toetav uurimisküsimus eeldab analüütilise meetodi kasutamist erineva taseme õigusaktidest tulenevate nõuete kõrvutamisel ja nende tõlgendamisel.

Magistritöös on püstitatud järgnev uurimisküsimus:

Kas teatud piiratud ulatuses on võimalik rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonidest teha erandeid ja avada maksekonto rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusega eraisikutele?

Töö hüpotees seisneb väites, et rahapesu- ja terrorismi rahastamist või kuritegude ennetamist ja uurimist käsitlevad normid ei võimalda krediidasutusel konto avamist kõigile eraisikutele, et tagada nende juurdepääs minimaalsetele pangateenustele.

Magistritöö ülesehitus põhineb kolmel peatükil, mis omakorda jaguneb alapeatükkideks. Esimeses peatükis on teoreetiline käsitlus hetke rahapesu- ja terrorismi vastasest regulatsioonist nii Euroopa Liidu kui siseriiklikul tasandil. Peatükis analüüsitakse kehtivat õigust ja rahapesu regulatsioonide kujunemist läbi aja just krediidasutuse jaoks olulistest vaatekohtadest. Samuti analüüsitakse Euroopa Liidu ja siseriiklikest aktidest tulenevaid õigusi maksekontole. Teises peatükis käsitletakse kehtivaid piiranguid maksekontode avamisele ja kasutamisele krediidasutustes ning tuuakse välja krediidasutuse lepinguvabadusest ja riskiiskust põhjustatud lähenemine kliendiga ärisuhte loomisele või sellest keeldumisele kehtivate regulatsioonide piirides.

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsitakse Euroopa Liidu regulatsioonide poolt kehtestatud raame piiratud käsutusõigusega maksekontode võimaldamiseks. Selles töö osas analüüsitakse rahvusvahelistest regulatsioonidest tulenevaid võimalusi hoolsusmeetmete lihtsustamiseks. Magistritöö viimases alapeatükis teeb töö autor ettepanekuid siseriikliku seadusandluse muudatuseks, millega saaksid seadusliku aluse maksekonto omamiseks eraisikud, kelle suhtes võib krediidasutusel kliendisuhete loomisel olla rahapesu- või terrorismi rahastamise kahtlus.

Magistritöö teema valiku tingis viimaste aastate avalikkuse teravdatud tähelepanu rahapesu teemal seoses avalikkuses kajastamist leidnud mitmete mastaapsete rahapesu juhtumitega ja sellest tingitud avalik pahameel krediidasutuste suhtes seoses pidevalt kasvavate nõudmistega kliendi isikuga seotud andmete ja kliendi varanduslikku seisuga puudutava teabe osas.

Käesoleva magistritöö lõppeesmärgiks on jõuda uurimistöö tulemusena lahenduseni, millistest hetkel kehtivatest regulatsioonidest tulenevalt oleks krediidasutusel võimalik lubada kliendisuhet rahapesu- ja terrorismi kahtlusega eraisikule, seejuures kahjustamata isiku põhiõigust maksekontole. Seejuures ei keskendu töö maksekonto omamise õiguse põhiõiguslikule aspektile, vaid lahendusele sellise konto eraisikule võimaldamiseks, millist vajadust ja nõudlust maksekontole piiratud mahus on tuletatud teema uudsuse tõttu siiani vähestest akadeemilistest allikatest. Kirjeldatud teemat on analüüsitud töö kolmandas peatükis.

Magistritöö kajastab autori isiklike seisukohti, mis ei pruugi tingimata kattuda autori tööandja vaadetega. Autor tänab magistritöö juhendajat Janika Abenit nõuannete ja toetuse eest.

1. RAHAPESU JA TERRORISMI RAHASTAMISE TÕKESTAMISE REGULATSIOONI PUUTUMUS PANGATEENUSTE OSUTAMISE REGULATSIOONIGA

1.1. Pangateenuste osutamise seostamine rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärkidega rahvusvahelisel tasemel

1.1.1. Rahvusvaheliste rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonide kujunemine pangateenuste osutamisega seoses

Esmakordselt räägiti sellisest tegevusest nagu rahapesu juba 30-ndatel aastatel Ameerika Ühendriikides, siiski tol ajal veel selle termini sõnaliselt kõige otsesemas tähenduses, seoses tuntud USA kuritegeliku grupeeringu liikme Al Capone kuritegevusest pärineva raha legaliseerimise tegevusega pesumajade kassade kaudu. Nende sündmuste toimumise ajal Ameerikas ei olnud seadust, mis oleks pidanud rahapesu süüteoaks, mistõttu sai Al Capone ka süüdistuse ainult maksude tasumisest kõrvale hoidmises.¹ Oluline on siinkohal märkida, et esialgne ehk algeline rahapesu toimus just suurte ebaseaduslikul teel teenitud sularahakoguste seadustamise vajadusega, seejuures jättes raha tegelik päriolu, esialgne omanik ja selle saamisviis muude kattetegevuste varju. Kuigi seadusliku maksevahendi ehk raha vorm on käesolevaks ajaks palju muutunud ja sularahakasutus jääb tõenäoliselt muude makseviiside- ja vormide kõrval väiksemaks, kasutatakse sularaha teatud elu- ja tegevusalade ning inimeste vanusegruppide hulgas autori hinnagul veel kaua. Käesoleva aja rahapesu ulatust on keeruline küll täpselt kindlaks teha, kuid ÜRO uimastite ja kuritegevuse büroo (UNODC) hinnangul pestakse igal aastal 2–5% kogu maailma SKT-st, mis jääb aastas vahemikku 715 miljardit kuni 1,87 triljonit eurot.²

Al Capone käsilane, tänapäevases mõistes organiseeritud kuritegevusega seotud isik Meyer Lansky, keda on nimetatud ka rahapesu ristiisaks, tegeles lisaks salakaubale veel paljude muude kuritegevuse liikidega ja kelle vara ulatus isegi 300 miljoni USA dollarini. Meyer Lansky hakkas rahapesuskeemides kasutama variisikuid ja variettevõtteid. Samas ei näidanud ta välja erinevalt Al Caponest pillavat elustiili ja jäi oma kulutuste poolest tagasihoidlikuks.³ Samal ajal Euroopas

¹ Mathers, C. (2005). Kuritegevuse kool: rahapesu. Kanada: *Key Porter Books Limited* (2004). Tõlge eesti keelde (Olion), lk 20.

² Europol. Koduleht. *Money laundering*. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime/money-laundering>, 03.03.2021.

³ Camacho, P. (2017). San Manuel Casino vastavuskontrolli asepresident. Meyer Lansky: *The Godfather of Money Laundering*. Kättesaadav: <https://www.linkedin.com/pulse/meyer-lansky-godfather-money-laundering-paul-camacho/>, 01.03.2021.

Prantsusmaal mõistis parlamendiliige Fabien Albery avalikult hukka maksudest kõrvalehoidmisega tegelevad avaliku elu tegelased: poliitikud, kohtunikud, ärieliidi liikmed, töösturid ja ka kirikutegelased, kes varjasid oma raha Šveitsis. Kaasnenud skandaal tõi kaasa 1934. aastal Šveitsi Pangasaladuse seaduse vastuvõtmise.⁴ Sellega avanes Meyer Lansky'1 võimalus kanda oma kriminaalsel teel teenitud tulu Šveitsi anonüümsetele pangakontodele, aga ka osta endale Šveitsis pank ning muuta selle riulifirmade kaudu rahastatavaks isiklikuks raha teenimise asutuseks.⁵ Pangasaladuse seadusega saigi alguse mujalt riikidest kriminaalsel teel teenitud raha sissevool Šveitsi. Seda riiki nimetati ka maailma rahapesu keskuseks, kus rahapesu pidi olema nii efektiivne, et pesu on peale pesemist „valgemast valgem“. Alates 70-ndatest aastatest hakkasid Šveitsi pangaametnikud püüdma päästa riigi määratud finantsturgu.⁶ Just Šveits oli üks esimesi riike, kes asus tõkestama rahapesu. 1977. aastal kehtestati Šveitsis pankade nõuetekohase hoolsuse kohaldamise juhend. Selle juhendiga oli Šveits ka esimeste riikide seas maailmas, kes hakkas tuvastama ja kindlaks tegema tehingu tegelikke osapooli ja tuvastama ka tegelikke omanikke.⁷ Samas hoolimata vastu võetud sisemistest rahapesu tõkestamise reeglitest, ei olnud Šveitsi seadustes rahapesu kuriteona olemas varem kui alates aastast 1990. Viimast tänu Ameerika Ühendriikide survele, kes ei saanud tänu pangainfo salastatusele kätte konfidentsiaalset infot kontode kohta.⁸

Šveitsi valitsus, kartes et juhtivat UBS panka võidakse kriminaalvastutusele võtta suurmahulise maksualase õigusrikkumise eest, mille aluseks oli mitmekümnete tuhandete Ameerika kõrgklassi klientide kontode varjamine pangas, läks 2009. aasta alguses Ameerika Ühendriikide valitsusega kokkuleppele ja lubas pangal tasuda 780 miljonit USD-d. Samuti rikkus pank seniseid kindlaid traditsioone ja avalikustas ka 280-ne ameerika kontoomaniku nimed, luues seeläbi erandi, kuna sel perioodil ei olnud maksudest kõrvalehoidmine Šveitsi seaduste järgi kriminaalkuritegu.⁹

⁴ *Bank secrecy*. World Heritage Encyclopedia. Kättesaadav:

http://www.self.gutenberg.org/articles/eng/Bank_secrecy#cite_note-Komisar-4 , 01.03.2021.

⁵ Fishel, H. (2018). Timera Media. Meyer Lansky – *The American Jewish Mobster Who Hunted Down Nazi Sympathizers And Secured New York Harbor*. Kättesaadav: <https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/lansky-american-jewish-mobster.html> , 01.03.2021

⁶ Moser, M. (1995). Switzerland: *New Exceptions to Bank Secrecy Laws Ained at Money Laundering and Organized Crime*. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol 27 Issue 2, Article 4, 321-346.

⁷ Fraefel, N. *Research associate Legal and Compliance*. *Swiss Banking*. *Swiss Bankers Association*. *The fight against money Laundering*. Kättesaadav: <https://www.swissbanking.org/en/topics/regulation/the-fight-against-money-laundering> , 01.03.2021.

⁸ *Supra nota 5*.

⁹ Bernstein, J. (2019). *The LAUNDROMAT. Illicit Money. Political corruption. Global fraud. This i show the world really works*. Great Britain. Clays Ltd, Elcograf S.p.A., 03.04.2021.

Alates 2016. aasta Šveitsi karistusseadustikku sisse viidud muudatussättega muudeti suuremahuline maksupettus ka rahapesu eelkuriteoks.¹⁰

1974. aastal loodi Rahvusvaheliste Arvelduste Panga (edaspidi BISi) juurde G-10 riikide keskpankade juhtide poolt Baseli pangajärelevalve komitee (edaspidi BCBS) selleks, et rahvusvaheliste valuuta- ja pangandusturgude tõsiste häirete tagajärjel (Lääne-Saksamaa Herstatti pangas) tõhustada pangandusjärelevalvet kogu maailmas ja luua tugevad standardid üldise finantsstabiilsuse tagamiseks.¹¹

BCBS on ühes oma rahapesu alases juhendis märkinud, et finantsasutused võivad ka teadmatuses osutada kriminaalsest tegevusest saadud raha vahendamist. Põhiliselt on sellise tegevuse tagamõte varjata vara tegelikku omanikku. BCBS põhimõtete järgi peaksid pangad selleks, et sellist kriminaalse raha kanaldamist vältida, tegema vajalikke pingutusi selleks, et teha kindlaks pangateenuseid kasutada soovivad isikud ning erist tähelepanu tuleks pöörata konto tegelike omanike kindlaks tegemisele, töötades selleks välja tõhusaimad protseduurid.¹² BCBS andis välja ka rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide usaldusväärne haldamise juhendi kuidas pangad peaksid oma riske hindama ja viima ellu spetsiaalse poliitika ja protseduurid riskide juhtimiseks. Juhendis juhitakse tähelepanu ka riskijuhtimisega seotud kaitseliinide loomisele pangas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks, käsitledes kaitseliinide ulatust teenindavast eesliinist kuni välisaudiitoriteni.¹³

Üldteada reegel on rahapesu -ja terrorismi rahastamisega seotus riskide jälgimiseks ja kontrollimiseks on kolme kaitseliini olemasolu pangas. Esimese kaitseliini moodustab pangas kliente teenindavad äriüksused (kontor, muud teenused), mille ülesanne on tuvastada, hinnata ja kontrollida klientidega seotud riske. Teise kaitseliini moodustab sõltuvalt pangast rahapesu tõkestamise osakond koos vastavuskontrolli osakonnaga või eraldi. Kolmanda kaitseliini kindlustab panga sisekontrollisüsteem.¹⁴

¹⁰ Lötscher, B., Buhr, A. (2015). *Tax fraud to become predicate offence to money Laundering*. Ilo. Article 31. August 2015. Kättesaadav: <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/White-Collar-Crime/Switzerland/CMS-von-Erlach-Poncet-Ltd/Tax-fraud-to-become-predicate-offence-to-money-laundering> , 03.04.2021.

¹¹ Basel Committee on Banking Supervision koduleht. *History of the Basel Committee*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/bcbs/history.htm> , 03.03.2021

¹² Basel Committee on Banking Supervision. (1988). *Prevention of Criminal Use of the Banking system for the Purpose of Money Laundering*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf> , 03.03.2021

¹³ Basel Committee on Banking Supervision. (2017). *Guidelines. Sound management of risks related to money Laundering and financing of terrorism*, lk 5-6. Kättesaadav: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d505.pdf> , 01.03.2021.

¹⁴ *Supra nota* 13.

Seoses pangateenuste globaliseerumisega ja uuenduslike pangateenuste kasutuselevõttuga on riskide avaldumise tõenäosus pankade jaoks märkimisväärselt suurenenud, mistõttu on otstarbekas tõhustada ka panga riskijuhtimis- ja sisekontrollisüsteeme. Uurimuste tulemusel on leitud, senised BCBS-i kolme liiniga kaitsemehhanismil esineb puudusi ja seda saab parandada lisades juurde neljanda kaitseliini, milleks on siseaudiitori koostöö regulaatori ja välisaudiitoriga. Neljanda liini koostöö võimaldab neil õigeaegselt tuvastada nõrkused panga sisekontrollis ja uutes riskivaldkondades ning selle tulemusel parandada panga riskijuhtimist.¹⁵

Seoses krediitiasutuste riskide juhtimisega rahapesu ja terrorismi vastases võitluses on BCBS poolt välja antud põhidokumendid pankade usaldusväärsuse ja ohutuse tagamiseks. Need peamised kaks põhijuhendit on 1997. aastal ilmunud panga tõhusa järelevalve aluspõhimõtted, millega loodi rahvusvahelisele finantsturu osalistele alusmudel, mille põhjal hinnata panga järelevalvesüsteemi tõhusat toimimist. 2006. aastal seda juhendit uuendati.¹⁶ Teine juhend on 1999. aastal ilmunud põhiprintsiipide metoodika, mida saab pank kasutada kas enesehindamiseks või vastastikku teise pangaga üksteisele eksperthinnangu andmiseks.¹⁷

Suureks sammuks rahapesu vastases võitluses oli kindlasti 1989. aastal seitsme juhtiva tööstusriigi G-7 aastakohtumisel Pariisis Rahapesu vastase töögrupi (edaspidi FATF) asutamine, mille põhiülesanne oli algusest peale rahapesu tõkestamise alaste suuniste jagamine riikide valitsusasutustele. FATF on alates loomisest aidanud märkimisväärselt kaasa pankade ja ettevõtete äritegevuse toimimisele pidades silmas ennekõike rahapesu tõkestamise soovitude ja juhendite väljaandmist ja kaasajastamist.¹⁸ Töögrupi põhieesmärk on siiani olnud regulatiivsete ja ka operatiivsete meetmete loomine ja rakendamine ning vastavate standardite kehtestamine võitlemaks rahapesu, terrorismi rahastamise ja muude rahvusvahelist finantsüsteemi ohustavate tegurite vastu.

Üks kaalukamaid saavutusi FATF-i poolt oli kindlasti 1990. aastal avaldatud ja hiljem korduvalt uuendatud 40 soovitud ehk rahvusvahelised standardid võitlemaks rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastu. FATF-i soovitusi rahapesu-ja terrorismi

¹⁵ Dominova, I. (2019). *Bank's Internal Control Based on the Model "Four Lines of Defense": Features and Benefits*. Ukraina. Oblik i Finansi [2307-9878] 2019 kd.:84 nr.:2(84) lk.:118 -123. Kättesaadav: <http://www.afj.org.ua/pdf/664-vnutrishniy-kontrol-bankiv-na-osnovi-modeli-chotiri-linii-zahistu-osoblivosti-ta-perevagi.pdf>, 01.04.2021.

¹⁶ Basel Committee on Banking Supervision. (2006). *Core Principles for Effective Banking Supervision*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbs129.htm>, 02.03.2021.

¹⁷ Basel Committee on Banking Supervision. (1999). *Core Principles Methodology*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbs61.htm>, 02.03.2021.

¹⁸ Study Guide. CAMS Certification Exam. (2016). *Advanced financial Crime Professionals Worldwide*. ACAMS, 27.12.2020, 01.03.2021.

rahastamise tõkestamise alal püüavad järgida paljud maailma riigid. Hetkeseisuga on FATF-i liikmesriike 39. Eesti seni nende hulka ei kuulu. Küll on Eesti 1997. aastal loodud Moneyval'i liige, mis on teisisõnu FATF-i tüüpi regionaalne ekspertide komitee, seega üksus rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastaste meetmete hindamiseks. Moneyvali ülesandeks on hinnata oma liikmete hulgas (hetkel 49) rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise rahvusvaheliste standardite järgimist ja kontrollida nende rakendamise tõhusust.¹⁹

FATF-i juhendid on niiöelda pehme õigus (*soft law*), mis on tegelikkuses soovituslik sotsiaalne käitumisreegel, millel ei ole seaduse jõudu, kuid mis omab paljude riikide poolt kasutusele võtmisel siiski õiguslikku tähendust. Selline paindlikkus ja avatus muutustele on eriti oluline just siseriiklike regulatsioonide ja nende jõustamise meetmete puhul, mis peavad kindlasti tulemuslikult sammu pidama rahapesu - ja terrorismi rahastavate isikute tegevuse tõkestamisega.²⁰

1.1.2. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonid Euroopa liidus pangateenuste osutamisel

Esimene rahapesu vastane direktiiv, mille otstarve oli tõkestada finantsüsteemi kasutamist rahapesuks ning liikmesriigid pidid oma seadusandluse vastavaks kujundama, võeti Euroopa Liidu tasandil vastu 10. juunil 1991. aastal.²¹ Euroopa Liidu direktiivil oli võrreldes vabatahtlikkusel põhinevatele BCBS-i soovitustele ja FATF-i standarditele rohkem õigusjõudu, seda küll vaid liikmesriikidele.

Kuna esimene rahapesu direktiivi oli suunatud rohkem finantssektorile, siis laiendati uue teise direktiiviga kohustatud subjektide ringi ja toodi sisse ka teiste tegevusaladega ettevõtteid ja professionaale nagu kliendi nimel tegutsevad õigusteenuse pakkujad, audiitorid, raamatupidajad, maksunõustajad, kinnisvara agendid ja notarid.²²

Peale teise, 2001. aasta rahapesu direktiivi välja andmist toimusid maailmas sündmused, mis pani raha kriminaalsel otstarbel kasutamisele hoopis uue tähenduse. Peamine sündmus selleks oli 11. septembril 2001. aastal toimunud terrorirünnak New Yorgi Maailma Kaubanduskeskuse vastu. Euroopa Liidu kolmandas rahapesu direktiivis eraldati kuritegudena rahapesu ja terrorism ning

¹⁹ FATF-i koduleht. (2021). Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/>, 03.03.2021.

²⁰ Borlini, L., Montanaro, L. (2017). *The Evolution of the EU Law Against Criminal finance: The „Hardening“ of FATF Standards Within the EU.*- Georgetown Journal of International Law, Number 4. Volume 48.

²¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 91/308/EMÜ, 10. juuni 1991, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – ELT L 166/77, 28.06.1991.

²² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, 4. detsember 2001, millega muudetakse nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – ELT L 344, 28.12.2001.

uue direktiivi eesmärk oli kindlustada, et rahapesu definitsioonis sisalduks ka legaalselt või kriminaalselt omandatud rahaga terrorismi finantseerimise takistamine.²³ ÜRO konventsioonis terrorismi rahastamise tõkestamise kohta on terrorismi rahastamisena esialgse käsitlusena määratletud selline tegevus, milles „iga isik, kes annab otseselt või kaudselt, ebaseaduslikult ja tahtlikult rahalisi vahendeid või kogub neid kavatsusega, et seda tuleks kasutada tegevuses, mille eesmärk on põhjustada surma või rasket kehavigastust tsiviilisikule või mis tahes muule isikule, kes ei osale aktiivselt vaenutegevuses relvastatud konfliktide situatsioonis ning kui sellise teo eesmärk on oma olemuselt või kontekstilt hirmutada elanikkonda või sundida valitsust või rahvusvahelise organisatsiooni tegema või hoiduma mis tahes tegevusest“.²⁴

Autor nõustub Chris Mathers' teoses „Kuritegevuse koo: rahapesu“ toodud huvitava väitega, et inimesed või valitsused, kes rahastavad terroriorganisatsiooni terroriaktide sooritamiseks, peavad sellist raha pesema, selleks, et ühelt poolt mitte ainult varjata raha allikat, vaid ka selleks, et varjata raha kasutamise eesmärki.²⁵

Finantsasutused peavad piisaval määral ja jätkuvalt end koolitama ja tehniliselt arendama, et olla võimelised tehingutes ära tundma terrorismi finantseerimist, millise valdkonna tundmises on alati arenemisruumi. Krediidiasutused peavad suutma piisavalt efektiivselt ära tunda kahtlasi tehinguid, mis omakorda võivad osutada seotuks terrorismi finantseerimisega. Siit tulenevalt peavad finantsasutused informeerima rahapesu tõkestamise eest vastutavaid ametkondi ja organeid igast asjaolust, mis võib viidata kas rahapesule ja/või terrorismi rahastamisele.²⁶

Siiski on pankade tavapärase rahapesu tõkestamise vastaste pangatehingute monitoorimise lahendustega terrorismi rahastamist palju raskem tuvastada, kuna sel juhul puuduvad tavapärased finantsõigusrikkumisele tüüpilised tunnused. Sageli on kasutusel legaalsed vahendid, mitte kriminaaltulu, või on need omavahel segatud.²⁷ Inglismaa Londoni Alamkoja 7. juuli 2005. aasta ametlikus aruandes linna pommitamiste kohta oli välja toodud, et terroriakti sooritanud grupp oli rahastatud enda vahenditest.²⁸ Raha pärines eraisiku Sidique Khan`i isiklikest vahenditest, millest

²³ Tibar, I. (2007). Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – *Juridica*, Nr. 8, pp 573-583, 04.02.2021.

²⁴ ÜRO konventsioon terrorismi rahastamise tõkestamise kohta (United Nations Organisation, *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*), 9 detsember 1999. Artikkel 2 lõige 1.

²⁵ *Supra nota* 1, 20.

²⁶ Ulst, I. (2003). Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantsüsteemi kaitsmine. - *Juridica*, Nr.7, 501-508, 02.03.2021.

²⁷ Platt, S. (2015). *Criminal Capital. How the Finance Industry Facilitates Crime*. USA. Palgrave Macmillan, 02.03.2021.

²⁸ Suurbritannia valitsuse koduleht. *Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*. Avalik aruanne. 23. Kättesaadav:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228837/1087.pdf , 02.02.2021.

Khan andis teo läbi viimiseks 10000 GBP (kümme tuhat naelsterlingit) eest laenu.²⁹ Samuti ei olnud ka siseriikliku terrorismi rahastamise kaasuse puhul tegemist kriminaaltuluga, vaid rahalise toetusega ühise eesmärgi nimel sõpradelt.³⁰ Siinkohal tuleks krediidasutustel erilist tähelepanu pöörata eraisikutele, kes teevad annetusi, makseid heategevusorganisatsioonidele. Pangal tuleb sügavamalt analüüsida heategevusorganisatsiooni või -fondi (kultuuri, keele, vähemusrahvuste toetus) olemust ja tagamaad, et aru saada, mis otstarbeks kasutatakse (ehk on seni kasutatud) saadud rahaülekandeid. Samuti peab pank kõrgendatud hoolsusmeetmeid rakendades selgitama välja annetuse teinud või teha sooviva eraisiku tegeliku seose nimetatud heategevusühinguga ning isiku senise elukorralduse sobitumise nimetatud heategevuslikku tegevusse.

Euroopa Liidu kolmandas FATF-i 40-le soovitusel tuginevas 2005. aasta rahapesu direktiivis käsitleti detailsemalt kliendi suhtes rakendatavaid vastavalt kas lihtsustatud või tugevdatud hoolsusmeetmeid. Oluliseks muutuseks nimetatud direktiivis oli autori hinnangul just rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemi suunamine reeglipõhiselt riskipõhisusele ning kohustatud isiku jaoks kliendi suhtes üldise tervikpildi hinnangu tekitamine. Uue tegurina toodi direktiivi kaudu sisse ka kliendi tuvastamise kaudu leitav korruptiivse elemendi risk ehk eraisikust kliendi PEP (*politically exposed person*) staatus. Seega tuli kohustatud isikul kindlaks teha kas kliendi puhul võib olla tegu riikliku taustaga isikuga ehk eraisikuga, kes täidab või on viimase aasta jooksul täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid või kes on sellise isiku pereliige või lähedane kaastöötaja.³¹ FATF-i järgi peaks krediidasutus rakendama hoolsusmeetmeid kindlasti ka sellisel juhul, kui on kahtlus saadud kliendi identifitseerimisandmete varasema õigsuse või piisavuse kohta.³²

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu järgmine, 2015. aasta niinimetatud neljas direktiiv võttis üle FATF-i 2012. aasta rahvusvahelised rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise standardid. Eelkuriteona liigitati kriminaalse tegevuse alla ka vastavalt FATFi soovitusel maksukuriteod. Direktiiv kohustas liikmesriike muuhulgas kohaldama kõrgendatud hoolsusmeetmeid füüsiliste isikute suhtes, kes asuvad kõrge riskiga kolmandates riikides.³³ Eraldi osa direktiivist oli

²⁹ Müller, L. (2008). Tegevuspaik Zürich. Rahvusvahelise finantskuritegevuse Varjatud Maailm. Tallinn: Kirjastus Juura, 245, 27.12.2020.

³⁰ RKKKo 3-1-1-101-16, 16.

³¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ sätteid rahapesu vältimise ja terrorismi rahastamise takistamise kohta (EMPs kohaldatav tekst).- ET L 309/15, 25.11.2005.

³² *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations*, 2012. Kättesaadav: <https://www.eurosa.org/handle/404?exporturi=/export/sites/eurosa/.content/documents/FATF-Recommendations-approved-February-2012-reprint-May-2012-web-version.pdf> , 02.03.2021.

³³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu

pühendatud liikmesriikide rahapesu andmebüroode, Euroopa järelevalveasutuste ja Euroopa Nõukogu koostööreeglitele. Samuti lisandus uue direktiiviga ka kohustus rakendada tugevdatud hoolsusmeetmeid kodumaiste riikliku taustaga isikute puhul.

Lisaks eelmainitule suunati riskihindamine ja kontroll rohkem kohustatud isikute enda valdkonnas oma otsustuspädevusse.³⁴ Neljandas direktiivis käsitletakse juba eraldi kohustatud isikutele lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamise vajadust klientide suhtes tulenevalt riskipõhisest lähenemisest. Eraldi on normis märgitud, et riskitegurid eraldi võetuna ja kombineerituna võivad vastavalt kas riski vähendada või suurendada. Seetõttu tuleks teatavatel juhtudel rakendada rangemaid kliendi tuvastamise ja isikusamasuse kontrolli protseduure.³⁵

Viienda 2018. aastal vastu võetud EL direktiivi eesmärk oli liidu majandus- ja finantskeskkonna üldist läbipaistvust suurendada. Uue regulatsiooniga pidid liikmesriigid jõuliselt võtma ette ennetavaid samme rahapesu ja terrorismi rahastamise tulemuslikumaks tõkestamiseks luues kurjategijate jaoks ebasoodsa keskkonna äriühingute struktuuride läbipaistvuse suurendamise kaudu. Uue normiga laiendati taas kohustatud subjektide ringi, tuues juurde virtuaalvääringu teenuse pakkujad. Selle regulatiivse täiendusega seati otseselt õiguskaitseorganitele ja järelevalve asutustele ning seeläbi ka kohustatud isikutele kohustus seada sisse hästi toimivad kõrgtehnoloogilised virtuaalvääringutega teostatavate tehingute monitoorimis- ja skriinimissüsteemid, mis võimaldaksid ühtlasi ka seostada virtuaalvääringu aadresse virtuaalvääringu omaniku isikuga.³⁶

2018. aasta oktoobris avaldati hetkeseisuga Euroopa Parlamendi ja Nõukogu poolt viimane kuues direktiiv, mis ei ole sarnaselt eelnevatele direktiividele finantssüsteemile suunatud, vaid kaldub antud temaatikas ainult kriminaalõiguse poole. Direktiivis heidetakse liikmesriikidele ühtlasi ette, et praegu ei ole rahapesu kriminaliseerimine piisavalt sidus, et Euroopa liidus oleks võimalik rahapesu vastu tõhusalt võidelda. Direktiiv kohustab liikmesriike tagama, et iga vangistusega karistatavat tegu saaks käsitleda ka rahapesu eelkuriteona. Samuti kohustas direktiiv liikmesriike lisama virtuaalsed valuutad vara hulka, mis võib sattuda rahapesu objektiks. Liikmesriigid on

määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141, 05.06.2015.

³⁴ *Study Guide. CAMS Certification Exam. Advanced financial Crime Professionals Worldwide.* (2016), *supra nota 7.*

³⁵ *Supra nota 33.*

³⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, 30. mai 2018, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 156/43, 19.06.2018.

kohustatud kriminaliseerima teatud tüüpi “isepesu”, see tähendab kui rahapesu pannakse toime vara ise tekitanud kuritegeliku tegevuse toimepanija.³⁷

Liiduüleseid juhiseid ja tehnilisi standardeid välja pakkuv organ Euroopa Pangandusjärelevalve (edaspidi EBA) andis 1. märtsil 2021.aastal välja uuendatud juhendid nii krediitiasutustele kui ka järelevalveasutustele rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise nii tegelike kasusaajate seotud riskihindamiste ja kliendi suhtes rakendatavate hoolsusmeetmete kohta. Uue juhendi järgi peaksid kohustatud isikud vaatama isikuga kliendisuhete alustamisel tervikpilti ning kasutama oma kliendiandmete kogumiseks teavet esialgsest kliendituvastuse materjalist, rahapesu andmebüroo ja õiguskaitseorganite tüpoloogiatest ja hoiatusteavitustest, ettevõtte enda kogemustest ja professionaalsest eksperthinnangust, aga ka usaldusväärsetest ja töökindlatest meediaväljaannetest.³⁸

1.1.3. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklikud regulatsioonid pangateenuste osutamisel

Eesti õigusesse ilmus rahapesu termin läbi krediitiasutuste seaduse (edaspidi KAS) 1994. aastal. Seadusega pandi krediitiasutustele kohustus vältida pangasüsteemi kasutamist rahapesuks ning ühtlasi keeld astuda lepingulistesse suhetesse anonüümse fiktiivse isikuga, samuti variisikuga.³⁹ Samuti, juhul kui krediitiasutusel on teada või tal tekib kahtlus, et klient on variisik, peab pank tegema kõik võimaliku isiku identifitseerimiseks ja tuvastamiseks kelle nimel klient tegutseb.⁴⁰ Õigusnorm ei avanud samas isiku identifitseerimiseks tehtavaid võimalikke tegevusi. Tänapäevaks on esialgne KAS-i seaduse redaktsioon kehtivuse kaotanud.

25. novembril 1998. aastal võttis Riigikogu vastu rahapesu tõkestamise seaduse.⁴¹ Esialgses KAS-is sisalduva rahapesu tõkestamise osa järgi pidid krediitiasutused tuvastama isikusamasuse klientidel, kes tegid tehinguid rohkem kui 15 000 eküü ulatuses ja sularahatehinguid üle 7500 eküü. Samuti keelas seadus krediidi- ja finantseerimisasutusel luua kliendisuhet ja sooritada tehinguid anonüümse või fiktiivse isikuga ning isikuga, kes kasutab valenime.⁴² Samas pangad ei pidanud sellistest tehingutest teavitama õiguskaitseorganeid. Sellisel juhul esialgse rahapesu

³⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/1673, 23. oktoober 2018, rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil. – ELT L 284/22, 12.11.2018.

³⁸ European Banking Authority (EBA) (2021). *Guidelines on Money Laundering, Terror Financing Risk Factors. Final Report* from 01.03.2021. Kättesaadav: <https://www.riskscreen.com/kyc360/news/eba-publishes-revised-guidelines-on-risk-factors-of-money-launder-terror-financing/>, .05.03.2021.

³⁹ KAS RT I 1995, 4, 36.

⁴⁰ *Ibid.*, § 55.

⁴¹ Rahapesu tõkestamise seadus RT I 1998, 110, 1811.

⁴² *Ibid.*, § 6.

tõkestamise regulatsiooni järgi Eestis tegelikkuses rahapesu ei tõkestatud.⁴³ Samuti ei kehtinud kohustatud isikutele ka sanktsioone seaduses ette kirjutatud rahapesu tõkestamise meetmete mitte järgimise eest. Rahapesu Andmebüroo (edaspidi RAB) loodi Eestis 1. juulil 1999. aastal Politseiameti kriminaalosakonna koosseisu. RABi peamiseks ülesandeks on saada teavet rahapesu ja terrorismi rahastamise kahtlusega tehingute kohta. RAB analüüsib teateid ja kuriteokahtluse tuvastamisel edastab info kohtueelse uurimise alustamise otsustamiseks õiguskaitseasutustele.⁴⁴

Lisaks valvab RAB rahvusvahelise sanktsiooni seaduse aluse alusel finantssanktsioonide täitmise üle, kontrollides seaduse rakendamist ning piirates vajadusel vara käsutamist.⁴⁵

Kolmanda EL direktiivi järgselt lisas Eesti Pangaliit terrorismi rahastamisele ka teise vaatenurga, mille järgi loetakse terrorismi rahastamiseks ka terroristliku organisatsiooni liikme või terroriteo toimepanija lähedaste toetamine, sealhulgas ka igapäevaelu kulutuste katmist ja kasvõi pereliikmele toidu või ravimite ostmist.⁴⁶ Karistusseadustiku järgi on terrorikuriteo rahastamine terroriühenduse või terroristi toetamine rahaliste või muude varaliste vahenditega nii ühekordselt kui vältavalt ning selline tegevus võib toimuda otseselt või kaudselt, kasvõi näiliselt heategevus- või ühiskondlike organisatsioonide kaudu annetades sellisele organisatsioonile, mis kasutab kasvõi osaliselt oma vahendeid terrorismi toetamiseks, aga ka ebaseaduslike relvatarnete ja uimastikaubanduse rahalise toetamisena.⁴⁷

Eestis on õnneks ainult ükskuid kirjeldatud kuriteokoosseisu järgi toime pandud tegusid. Riigikohtu kriminaalkolleegium on 10. aprilli 2017. aasta otsuses kommenteerinud, et eelkirjeldatud kuriteo kolmanda koosseisualternatiivi järgi süüdi tunnustatud kaks Eesti kodanikku osalesidki terrorismi toetamises sellise tegevuse läbi, et nad kogusid ja tegid terroristliku organisatsiooni liikmele kättesaadavaks erinevaid vahendeid (lennubroneeringu ja raha ülekandmise kaudu), teades seejuures, et toetatav eraisik võib kasutada neid vahendeid terrorikuriteo toimepanemiseks. Kuna kõnealuse koosseisualternatiivi puhul pole oluline, kas

⁴³ Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat. Ülevaade rahapesu tõkestamisest Eestis 1999-2005. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/rab-i-aastaraamat-1999-2005.pdf?1ffa61ead6>, 03.02.2021, 5

⁴⁴ Rahapesu andmebüroo 2016 aastaraamat. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-4>, 03.02.2021.

⁴⁵ Rahapesu andmebüroo (2017) Aastaraamat 2016. Kättesaadav: [file:///C:/Users/monikap/Downloads/rab_aastaraamat_2016%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/rab_aastaraamat_2016%20(6).pdf), 04.02.2021.

⁴⁶ Eesti Pangaliitu koduleht. Rahapesu ja terrorismi tõkestamine. Kättesaadav: <https://www.pangaliit.ee/rahapesu-tokestamine>, 15.12.2020.

⁴⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. (2015). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura, § 237³, komm.3.1.2.

vahendeid kasutati terrorikuriteo toimepanemisel, vaid asjaolu, et nähtuks nende isikute konkreetseid teod vahendite kogumisel ja kättesaadavaks tegemisel.⁴⁸

Siseriiklikul tasandil seadis Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2015. aasta neljas direktiiv kohustuse luua rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastase riskihindamise protseduurid ja sisemised reeglid ning määrata ka selle eest vastutav organ. Direktiiviga kaasnesid laiaulatuslikud muudatused rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemis. Suurimaks muudatuseks võib pidada sellesse süsteem riskipõhisuse sisse toomise. Kuigi eraisikute identiteet tuleb kindlaks määrata, tuleb teatud olukordades rakendada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Sellega toodi rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisse sisse riskipõhine lähenemine. Veel oluliseks muudatuseks oli juriidiliste isikute kohustamine esitada enda kasusaajate omanike isikud vastavale registrile.⁴⁹

Peale FATFi 2012. aasta muudatuste üle võtmist EL-i neljandasse direktiivi, tingis see vajaduse siseriiklikult uue rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi RahaPTS) uue redaktsiooni järele. FATF-i 40-st soovitusel esimese järgi tuleb rahapesu ja terrorismi rahastamise riskid identifitseerida, hinnata ja nendest aru saada ning leida ka vahendid nende maandamiseks. Sellest lähtuvalt peaksid olema jaotatud ka ressursid.⁵⁰ Autori hinnangul on siin käesoleva töö kontekstis oluline märkida, et FATF-i soovitused käsitlevad olulise tegurina ka riskide maandamist ja mitte lihtsalt vältimist.

Uus 2017. aastal jõustunud RahaPTS kohustas krediitiasutusi koostama oma tegevusega kaasnevate rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide tuvastamiseks, hindamiseks ning analüüsimiseks riskihinnangu, mille koostamiseks või RahaPTS nõuetega kooskõlla viimiseks oli aega kuni 27.11.2018. aastani. Krediitiasutus, kui viidatud seaduse järgi kohustatud isik peab oma tegevusega kaasnevate rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide tuvastamiseks, hindamiseks ja analüüsimiseks koostama riskihinnangu. Riskihinnangu alusel määrab krediitiasutus ka oma riskiisu. RahaPTS seletuskirjas märgitakse, et klientidega seotud riski määramise puhul tuleb jälgida nn. „tunne oma klienti“ põhimõtet ehk kliendi riskiprofiili määramise aluseks on hoolsusmeetmete kohaldamisel kogutud informatsioon.⁵¹ Riskipõhiste kliendi suhtes rakendatavate hoolsusmeetmete (*customer due diligence* - CDD) ja protseduuride

⁴⁸ *Supra nota* 30, 16.

⁴⁹ Rahapesu andmebüroo. (2016). Aastaraamat. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-4>, lk 7, 04.02.2021.

⁵⁰ FATF. (2012). RAHAPESU NING TERRORISMI JA MASSIHÄVITUSRELVVADE LEVIKU RAHASTAMISE VASTU VÕITLEMISE RAHVUSVAHELISED STANDARDID. Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Estonian.pdf>, 9, 01.02.2021.

⁵¹ Seletuskiri rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. (2017). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fb03e20e-caf7-463d-9b60-ddf6021742b2/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20t%C3%B5kestamise%20seadus>, 01.02.2021.

rakendamine panga kõikide, eriti kõrgema riskiga klientide jaoks, moodustab rahapesu tõkestamise süsteemi nurgakivi. Hooldusmeetmete rakendamise kaudu saab pank aimu oma kliendi tüübist ja tema konto avamise eesmärgist ja konto kaudu toimuvatest tehingutest. Hooldusmeetmete kompleksne analüüs aitab pangal õigeaegselt märgata võimalikke kahtlasi tehinguid.⁵² Kindlasti on otstarbekas krediitiasutusel rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riske hinnata ennetavalt ja riskidega seonduvat analüüsi tuleb regulaarselt hinnata ja uuendada.

Uue seaduse järgi on krediitiasutuse jaoks suurema riskiga eraisikust klientideks kelle osas tuleb rakendada tugevdatud hooldusmeetmeid, riikliku taustaga isikud, kõrgema riskiga seotud riigiga seost omavad isikud, isikud kelle suhtes on teada eelnev rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus ning isiku välimus või käitumine võib viidata variisikuks olemisele.⁵³ Viimane osa loetelust põhineb autori arvates krediitiasutuse töötaja subjektiivsel hinnangul. Krediitiasutuse riskihinnang konkreetse kliendi osas koondab endas nii isikuga seotud, tootega seotud kui ka geograafilise piirkonna ja jurisdiktsiooniga seotud riske kogumis. Antud riskitegurite kogumi osas tuleb iga konkreetse kliendi osas krediitiasutusel langetada eelnimetatud riske minimeeriv otsus seda siis kliendisuhete edasise käigu, või ka kliendisuhetest keeldumise osas.

Viimaste aastatega on rahapesu ja terrorikuriteo toimepanemine läbi pangasüsteemi hakanud tasapisi kuid jätkuvalt liikuma tavapangandusvälistesse süsteemidesse seda just alternatiivsete maksevahendite teenuse kasutamise läbi.⁵⁴ Selle nähtuse põhjuseks saab autori arvates pidada finantsturu osaliste äritegevuse jätkuvat ja üha rangemat reguleerimist nii rahvusvaheliselt kui ka Euroopa Liidu siseselt. Oluliseks teguriks autori hinnangul nii finantsturu siseselt kui ka väljaspool tõkestamiseks rahapesu- ja terrorismi rahastamise ilminguid, on üleüldine koostöö nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt õiguskaitse- ja järelevalveasutuste, finantsturu osaliste kui ka rahapesu tõkestamise alaste regulatsioonidega kohustatud isikute ringi kuuluvate äriühingute vahel eesmärgiga kindlustada riigi majandussektori tõhus toimimine ning maine ja usaldusväarsus välispartneritele. Täielikult ei ole rahapesu ja terrorismi rahastamist võimalik vältida, kuid eesti jaoks on tunnustust vääriv näitaja kindlasti see, et Eesti on hetkel Basel Institute on Governance'i Basel AML Index'i (hinnatakse rahapesu ja terrorismi rahastamise ohtu riigis) poolest maailmas 141 riigi arvestuses viimasel ehk parimal kohal viidates rahapesu ja terrorismi rahastamise ülimadalale ohule.⁵⁵ Sellegipoolest on Eesti asetus langenud viimaste aastate mastaapsete

⁵² Föderaalne finantseerimisasutuste eksaminõukogu (Federal Financial Institutions Examination Council – FFIEC) FFIEC BSA/AML *Examination Manual*. (2018). *Customer Due Diligence — Overview* 05.05.2018, 1, 11.03.2021.

⁵³ RahaPTS RT I, 2017, 2.

⁵⁴ Siibak, K. (2015). Mõningad virtuaalrahaga seotud õiguslikud probleemid.- *Juridica*, Nr. 5, lk 330.

⁵⁵ Basel Institute on Governance. (2021). Basel AML Index. Kättesaadav: <https://baselgovernance.org/basel-aml-index/public-ranking>, 04.04.2021.

rahapesu juhtumitega seoses maailma riikidega seonduvate rahapesu riskide hindamise veebilehe KnowYourCountry andmetel 245-st riigist 12-ndale kohale (võrdluseks 2016.a. 5.koht).⁵⁶

1.2. Euroopa Liidu ja siseriiklikest aktidest tulenevad õigused maksekontole

1.2.1 Maksekonto kui tarbija põhiõigus

The Global Findex Database'i andmetel on maailmas hetkel umbes kaks miljardit inimest, kel puudub ligipääs finantsteenustele.⁵⁷ Samas igapäevaste arvelduste tegemiseks on isikul vaja pangakontot. Pangakontosid avavad teadupärast krediidasutused. Kontosuhe krediidasutusega on kliendi ja panga vahelise lepingulise suhte alus. Konto kaudu saab klient teostada eluks vajalikke tehinguid teiste isikutega. Tehingulised suhted panga ja kliendi vahel põhinevad aga ka vastastikusel usaldusel. Usaldusprintsiipt on üks põhiprintsiipe pangandusõiguses ning seda peetakse tähtsaks nii angloameerika õigussüsteemis kui ka Kontinentaal-Euroopa õiguses.⁵⁸ Konto olemasolu tagab isikule õiguse ligi pääseda finantsteenustele- ja turgudele ja kasutada oma rahalisi vahendeid arveldusteks nii sularahas kui ülekande teel. Õiguskirjanduses on finantsteenuseid käsitletud ka üldhuviteenustena, ilma milleta ühiskonnaelus põhimõtteliselt hakkama ei saa.⁵⁹

Nagu on märgitud BCBS-i 2015. a. juulis välja antud konsultatiivdokumendis, algab enamik panga ja kliendi suhteid konto avamise protseduurist. Konto avamisel kogutud ja verifitseeritud teave kliendi kohta on panga jaoks ülimalt oluline, et täita oma kohustusi rahapesuvastases ja terrorismi rahastamise vastases võitluses. Eelnevat nii kliendisuhete loomisel kui ka pärast seda. Pangad peavad kehtestama vastavad sisemised protseduurid ja põhimõtted vastavalt oma sise poliitikale ning need põhimõtted ja protseduurid peavad kirjeldama rahapesu ja terrorismi rahastamise vastaseid meetmeid.⁶⁰ Lisaks BCBS-i soovitudele peavad pangad järgima FATF-i poolt välja antavaid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise (edaspidi AML/CFT) standardeid.

Autor on samal arvamusel Dr. iur. Kadri Siibak'iga, kes on enda 2011.a. juriidilises väitekirjas Tartu Ülikoolile teemal „Pangandussüsteemi usaldusväarsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes“ selgelt märkinud, et Eestis kehtivad õigusaktid tunnustavad just sularahata arveldamist isikute rahaliste kohustuste täitmisel.⁶¹ Pangakonto kaudu

⁵⁶ KnowYourCountry. (2021). *Global Anti-Money Laundering Research Tool. Country Reports*. Kättesaadav: <https://www.knowyourcountry.com/>, 04.04.2021.

⁵⁷ Smith, T. (2021). How to Bank The Unbanked: Global Findex Results. The Fintech Times. Article March 24, 2021. Kättesaadav <https://thefintechtimes.com/how-to-bank-the-unbanked/>, 25.03.2021.

⁵⁸ Siibak, K. (2002). Pangasaldus. - *Juridica*, III.

⁵⁹ Siibak, K. (2014). Kontosuhet käsitleva kohtupraktika mõningad probleemid. - *Juridica*, Nr, lk 652.

⁶⁰ Basel Committee on Banking Supervision. (2015). *Consultative Document General guide to account opening*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d331.pdf>, 26.03.2021

⁶¹ Siibak, K. (2011). Pangandussüsteemi usaldusväarsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes. - Tartu Ülikool Doktoritöö.

laekuva isikule nii töötasu kui ka sotsiaaltoetused ning tulumaksutagastused. Samuti on pangakontot tarvis ettevõtlusega tegelemisel, kuna äriühingu asutamisel peab olema olema konto kapitali sissemakse tegemiseks. Samuti takistab konto puudumine ka isikute õigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse, sest selleks tasutakse riigilõiv pangaülekandega.

Pangakonto ehk maksekonto ilmus Euroopa Liidu õigusesse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2007/64/EÜ kaudu. Direktiivis sisalduva makseteenuse mõiste kohaselt on makseteenuse osutamise näol tegemist majandustegevusega, mis võimaldab selliseid järgmisi toiminguid nagu sularaha sisse maksmist maksekontole või sealt väljavõtmist ning konto kasutamist; maksetehingute teostamist maksekontodel või elektroonilises vormis ja rahasiiret.⁶²

Peale nimetatud direktiivi vastu võtmist leidis Euroopa Komisjon, et makseteenuse pakkujad ei taga hädavajalike makseteenuste kättesaadavust. Euroopa Komisjon järeldas, et see saab olla põhjustatud asjaolust, et makseteenuste osutajate poolt on kehtestatud kitsendavad piirangud maksekonto avamisele rohkem kui seadus seda nõuab. Maksekontole juurdepääsu puudumine takistab aga tarbijatel ligipääsu finantsteenuste turule ja seeläbi nõrgeneb ka nende sotsiaalne kaasatus ühiskonnas. Viimane omakorda raskendab sellise tarbijagrupi ligipääsu esmatarbekaupade ja -teenusteni. Seetõttu leidis Euroopa Komisjon, et on tarvis kehtestada põhimõtted põhimaksekontodele juurdepääsu saamiseks, mis omakorda oleks ka sotsiaalse kaasatuse ja ühtekuuluvuse edendamise põhiteguriks.⁶³ Seetõttu andis Euroopa Komisjon 2011. aastal selgituseks makseteenuste direktiivi juurde liikmesriikidele välja ka soovituselise juurdepääsu kohta põhimaksekontole, et tagada kõigile liidu kodanikele juurdepääs põhipangakontole. Euroopa Parlamendi sisepoliitika peadirektoraat leidis omakorda, et „põhikonto võimaldamine pangas peaks sisaldama järgmist:

- võimalus maksekontot avada, hallata ja sulgeda;
- võimalus raha kontole sisse maksta ja välja võtta;
- lubada teostada maksetehing konto debiteerimise, kaardimakse või krediteerimise teel“.⁶⁴

⁶² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2007/64/EÜ, 13. november 2007, makseteenuste kohta siseturul ning direktiivide 97/7/EÜ, 2002/65/EÜ, 2005/60/EÜ ja 2006/48/EÜ muutmise ning direktiivi 97/5/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta. – ELT L 319, 05.12.2007.

⁶³ European Commission (2011). *COMMISSION STAFF WORKING PAPER. IMPACT ASSESSMENT. Accompanying the Document COMMISSION RECOMMENDATION on access to a basic payment account MEMO/11/514 .(Text with EEA relevance)*. Brussels, 18.7.2011 SEC(2011) 906 final. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_11_897 , 02.03.2021

⁶⁴ European Parliament. Directorate-General for Internal Policies. Policy Department. Economic and Scientific Policy A. (2011). Basic Banking Services. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/464458/IPOL-IMCO_NT\(2011\)464458_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/464458/IPOL-IMCO_NT(2011)464458_EN.pdf) , 02.02.2021.

Samuti ei tohi pakutav põhikonto avamine olla seotud mõne teise makseasutuse poolt pakutava teenusega. Selline põhikonto võimaldamine liikmesriikides mõjutaks kõige rohkem kahte tüüpi üksikisikuid: Esiteks pangakontot mitte omavad isikud ehk ühiskonna haavatavamad osa ja teiseks naaberriigis elu-, töö ja õppimiskohta otsivad isikud.⁶⁵

Eestis oli esialgse KAS-i algversiooni järgi just krediidasutusele lubatud tehinguteks ülekandetehingud.⁶⁶ Pangakontoga ehk arvelduskontoga on seotud ka peaaegu kõik teised pangateenused. Konto olemasolu on eelduseks ühiskondlikus, majandus- ja sotsiaalelus osalemiseks ning oma õiguste kaitseks ehk pangakonto omamine on sisuliselt isiku põhiõigus teostada oma igapäevaelus hädatarvilikke toiminguid.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv makseteenuste kohta siseturul 2007/64/EÜ võeti Eesti õigusesse üle makseasutuste ja e-raha asutuste seaduse (edaspidi MERAS) ning võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) 40. peatüki (maksekäsund ja makseteenus) kaudu.⁶⁷ Makseteenus kuulub iseenesest elutähtsate teenuste loetellu, mille toimepidevust korraldab Eesti Pank. MERAS kohustab krediidasutust tagama makseasutustele juurdepääs maksekonto teenustele kooskõlas õigusaktidega ja tingimustel, mis peavad olema makseasutuste suhtes objektiivsed ja proportsionaalsed ning tagama nende võrdse kohtlemise.⁶⁸ 23.juulil 2014.aastal võeti vastu uus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/92/EL maksekontoga seotud tasude võrreldavuse, maksekonto vahetamise ja põhimaksekontole juurdepääsu kohta (edaspidi PAD). Nimetatud direktiivi kohaselt ei tohi maksekontot avada soovijaid diskrimineerida ei kodakondsuse ega elukoha järgi. Samuti peaks olema tagatud põhimaksekontole juurdepääs olenemata kliendi ehk tarbija finantsolukorrast (tuues eraldi teguritena välja kliendi töökoha puudumise, olemasolevad laenukohustused, sissetulekute suuruse ja ka eraisiku pankroti), kuid olulise märkena käesoleva uurimustöö seisukohalt on direktiivis seatud ka krediidasutustele kohustus mitte võimaldada klientidel kasutada finantssüsteemi ebaseaduslikel eesmärkidel, nagu pettus rahapesu või terrorismi rahastamine.⁶⁹ Eelneva põhjal oleksid seega Euroopa Liidu riigi seadusekuulekale seaduslikule elanikule kui makseteenuse tarbijale tagatud põhiõigused osalemiseks jaefinantsteenuse turul.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ KAS RT I 1995, 4, 36, § 5.

⁶⁷ VÕS RT I, 2001, 81, 487.

⁶⁸ MERAS RT I 2010, 2, 3, § 638 lõige 1.

⁶⁹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2014/92/EL, 23. juuli 2014, maksekontoga seotud tasude võrreldavuse, maksekonto vahetamise ja põhimaksekontole juurdepääsu kohta (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 257/214.

1.2.2. Krediidiasutuse õigus valida klienti

Pangal on KAS-i kohaselt lubatud ise valida, keda ta soovib teenindada ja keda mitte, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.⁷⁰ Hetkel kohustab kehtiv VÕS panka sõlmima Euroopa Liidus seaduslikul alusel viibiva tarbijaga põhimakseteenuste osutamiseks lepingu juhul kui tarbijal on selle vastu põhjendatud huvi. Sama seaduseparagrahvi esimene lõige kohustab krediidiasutust sõlmima sellise isiku nõudmisel makseteenuse lepingu kui isik ja tema taotletavad lepingutingimused vastavad seaduses sätestatud ja makseteenuse pakkuja kehtestatud teenuste üldtingimustele või makseteenuse osutamise tüüptingimustele.⁷¹

Krediidiasutuse õigust klienti valida piirab VÕS-i §-i 710¹ lõige 5, mille kohaselt on pank kohustatud põhimakseteenuse lepingu sõlmimisest keelduma RahaPTS-is sätestatud alustel. RahaPTS-i kohaselt on kohustatud isikul keelatud luua ärisuhet või võimaldada juhuti tehingu tegemist või seda lõpule viia, kui pangal on tekkinud ärisuhte loomisel rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus.⁷² Selle normiga VÕS-ist võttis Eesti üle Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2014/92/EL, milline käsitleb põhimaksekontole juurdepääsu õigust, mille kohaselt peavad krediidiasutused lükkama põhimaksekonto avamise taotluse tagasi juhul, kui sellise konto avamise tulemusel rikutaks Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2005/60/EÜ sätteid rahapesu vältimise ja terrorismi rahastamise takistamise kohta).⁷³ Õiguskantsler on oma 10. märtsi 2020. aasta märgukirjas rahandusministrile põhimakseteenuste tagamise kohta märkinud, et juhul kui krediidiasutused on eraisikule keeldunud uut pangakontot avamast, siis küsitakse isikult teise pangakonto olemasolu kohta. Liikmesriikidel on lubatud maksekonto avamise taotlus tagasi lükata kui tarbijal on juba konto olemas ühes asjaomase liikmesriigi pangas. Viimane õigus tuleneks eelmajutud 2005.aasta direktiivist.⁷⁴ Taotlust ei tohi aga tagasi lükata sellisel juhul kui tarbija teatab, et ta on saanud teatise teise pangakonto sulgemise kohta. Selle kohta peab klient andma pangale kirjaliku kinnituse. Eestis aga ei ole nimetatud direktiivi sätte seadustesse üle võetud, mistõttu on pankadel kohustus isiku teise pangakonto olemasolul siiski eraisikuga põhimakseteenuse osutamiseks leping sõlmida, välja arvatud isiku rahapesu -ja terrorismi rahastamise kahtluse olemasolu korral.⁷⁵

⁷⁰ KAS RT I, 09.02.1999, 23, 349, § 89 lg 9.

⁷¹ VÕS RT I, 26.09.2001, 81, 487, § 710¹ lg 2.

⁷² RahaPTS RT I, 17.11.2017, 2, § 42 lg 1.

⁷³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2014/92/EL, *supra nota* 60.

⁷⁴ *Ibid.*, art 16.

⁷⁵ Õiguskantsleri märgukiri põhimakseteenuse tagamise kohta. Kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/M%C3%A4rgukiri%20p%C3%B5himakseteenuste%20tagamise%20kohta.pdf, 02.02.02021.

Praeguseks rahvusvaheliselt välja kujunenud õigusruumis just rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastase võitluse seisukohalt peavad Euroopa Liidu krediidasutused alluma väga keerulisele seaduste süsteemile. Autori hinnangul nõuavad seadused ühelt poolt krediidasutustelt klientide kui tarbijate ehk lepingulises suhtes nõrgema lepingu poole turvalisuse tagamist. Samaaegselt peavad krediidasutused täitma Rahapesu andmebüroo ettekirjutusi oma klientide kontodele käsutuspiirangu seadmiseks ja ka Maksuameti ja kohtute arestimismäärusi võlgade sissenõudmise korral, arestides oma klientide kontosid.⁷⁶ Krediidasutused vastutavad seaduse ees ka sellisel juhul kui näiteks ühte nende kontot (seejuures olenemata konto tüübist) kasutatakse kuritegelikuks tegevuseks.

Nagu ajalugu on näidanud, kui krediidasustus eksib rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastaste reeglite vastu, põhjustab see krediidasutuse tegevusloa kehtetuks tunnistamise.⁷⁷ 26. märtsil 2018. aastal tunnistas Euroopa Keskpank Finantsinspeksiooni ettepanekul kehtetuks Versobank ASi tegevusloa, kuna pank rikkus süsteemselt ja pikaajaliselt rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõudeid.⁷⁸ Samuti keelas peagi Finantsinspeksioon 19. veebruaril 2019. aastal Danske Bank A/S filiaali tegevuse Eestis, kuna ka see pank rikkus pikaajaliselt rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioone lastes kõrge rahapesuriskiga klientidel sooritada panga kaudu kahtlaseid tehinguid jättes sellest samas riigiasutusi teavitamata.⁷⁹

26. märtsil 2018. aastal tunnistas Euroopa Keskpank Finantsinspeksiooni ettepanekul kehtetuks Versobank ASi tegevusloa, kuna pank rikkus süsteemselt ja pikaajaliselt rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõudeid.⁸⁰ Samuti keelas peagi Finantsinspeksioon 19. veebruaril 2019. aastal Danske Bank A/S filiaali tegevuse Eestis, kuna ka see pank rikkus pikaajaliselt rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioone lastes kõrge rahapesuriskiga klientidel sooritada panga kaudu kahtlaseid tehinguid jättes sellest samas riigiasutusi teavitamata.⁸¹

⁷⁶ Autorile teadaolev info.

⁷⁷ *Supra nota* 67, § 17 lg 1.

⁷⁸ Finantsinspeksioon. (2018). Versobank ASi tegevusloa tunnistati kehtetuks. 26.03.2018 Uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/versobank-asi-tegevusloa-tunnistati-kehtetuks> , 02.02.2021.

⁷⁹ Finantsinspeksioon. (2019). Finantsinspeksiooni juhatus tegi 19. veebruaril 2019 Danske Bank A/Sile ettekirjutuse, millega keelas panga filiaali tegevuse Eestis. 19.02.2019 uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-danske-bankile-ettekirjutuse-lopetada-eestis-tegevus> , 02.02.2021.

⁸⁰ Finantsinspeksioon. (2018). Versobank ASi tegevusloa tunnistati kehtetuks. 26.03.2018 Uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/versobank-asi-tegevusloa-tunnistati-kehtetuks> , 02.02.2021.

⁸¹ Finantsinspeksioon. (2019). Finantsinspeksiooni juhatus tegi 19. veebruaril 2019 Danske Bank A/Sile ettekirjutuse, millega keelas panga filiaali tegevuse Eestis. 19.02.2019 uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-danske-bankile-ettekirjutuse-lopetada-eestis-tegevus> , 02.02.2021.

Samuti võivad vastutada rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglite vastu eksimise puhul lisaks ka pangaametnikud, keda võidakse trahvida või ka arestida RahaPTS seaduses nimetatud teatud hoolsuskohustuste täitmata jätmise eest, milliseid rikkumise võimalusi on nimetatud seaduses mitmeid. Näitena ärisuhte loomise ja juhuti tehingu tegemise keelu rikkumise eest võidakse pangatöötajat karistada rahatrahviga kuni 300 trahviühikut. Lisaks eelkirjeldatule on krediidasutus ka erikohustusega isik rahvusvahelise sanktsiooni seaduse kohaselt (edaspidi RSanS). Finantssanktsioonide täitmise üle järelevalvet pidava Rahapesu Andmebüroo ettekirjutuse täitmata jätmise eest võib panga vastutavale töötajale määratud sunniraha ülemmäär isegi ulatuda 5 000 000 euroni.⁸²

Seetõttu kuigi eelneva põhjal võib järeldada, et Euroopa Liidu riigi seaduslikul elanikul on õigus põhimaksekontole, on kehtestatud siiski teatud erijuhud millal praegu kehtiva õiguse alusel võivad krediidasutused siiski keelduda konto avamisest. Konto avamisest keeldumise erijuhte käsitletakse lähemalt käesoleva uurimustöö järgneva 2. peatüki alajaotuses 2.2.

⁸² RSanS RT I, 19.03.2019, 11, § 33.

2. KEHTIVAD PIIRANGUD MAKSEKONTODE AVAMISELE JA KASUTAMISELE

2.1. Regulatsioonidest tulenevad piirangud maksekontode avamisele

Eelnevas uurimustöö osas oli välja toodud alused, millest tulenevalt eraisik võib oodata, et talle avatakse põhimaksekonto tagamaks ligipääsu elutähtsatele teenustele. Samas eksisteerivad teatud regulatsioonid, mis takistavad teatud asjaoludel eraisikule sellist põhimaksekontot avamast.

Krediidiasutusel on KAS-i kohaselt lubatud ise valida, keda teenindada ja keda mitte, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Selline õigus tuleneb privaatautonomia ja lepinguvabaduse põhimõttest. Krediidiasutuse puhul samas ei saa selline eneseteostusvabadus olla absoluutne. Seda näitena põhjusel, et pank ei tohiks keelduda eraisikust tarbijaga põhimaksekonto lepingu sõlmimisest kuna inimesel peab säilima ligipääs elutähtsatele teenustele ja ühiskondliku elu hüvedele või vastasel korral võib eraisik konto puudumisel osutada ühiskonnast väljatõrjutuks ning jääda vajaliku abita.

Põhiseaduse kohaselt peab igaüks oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel arvestama teiste isikute õiguste ja vabadustega.⁸³ Kohtunik Triin Uusen-Nacke on lepinguvabaduse osas väljendanud huvitavat seisukohta, et üksikisiku kaitse vajadust arvestades põhiõigused samaaegselt ka piiravad teiste isikute otsustusvabadust, mis on oma sisu poolest vastuväide lähenemisele, et ühe isiku vabaduste ja õiguste teostamisel ei tohi teise isiku vabadusi ja õigusi kahjustada.⁸⁴ Kõlanud kohtuniku väide tuleks autori hinnagul käeoleva uurimustöö lõpptulemuse kujundamisel kindlasti aluseks võtta püüdlustes ühendada maksekonto soovija huvid maksekonto pakkuja huvidega kehtivaid regulatsioone arvestades.

Uurimustöö eelnevas alapeatükis 1.2.1 oli märgitud, et krediidiasutus peab sõlmima põhimakseteenuse lepingu Eestis seaduslikul alusel viibiva isikuga ning ei tohi isikut diskrimineerida elukoha, kodakondsuse või varalise seisundi tõttu. Krediidiasustus peab ka hiljemalt kümne päeva jooksul eelkirjeldatud tunnustega eraisikuga sõlmima põhimakseteenuse lepingu või teda teavitama põhimakseteenuse lepingu sõlmimisest keeldumisest. Samas ei ole krediidiasutus kohustatud kliendisuhetest keeldumisel eraisikut kirjalikult teavitama keeldumisest ja keeldumise põhjustest, kui keeldumise põhjuste avalikuks tegemine on Eesti riigi julgeoleku, avaliku korra ja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisega vastuolus.⁸⁵

⁸³ PS RT I 1992, 26, 349, § 19.

⁸⁴ Uusen-Nacke, T. (2003). Kolmandat isikut kaitsev leping. Asjatundja vastutus kolmandate isikute ees.- *Juridica*, Nr. 3, lk 542.

⁸⁵ *Supra nota*, § 710¹ lg 6.

VÕS-i viimases IV kommenteeritud versioonis tuuakse eraldi välja seisukoht, et makseteenuse lepingu sõlmimise kohustus ei ole absoluutne, sest eriseadused KAS, RahaPTS, maksukorralduse seadus (edaspidi MKS) ja täitemenetluse seadustik (edaspidi TMS) näevad ette kitsendusi ja täiendavaid nõudeid kliendisuhete loomisele.⁸⁶ Juhul kui kontot avada soovival isiku võimalike krediidasutuse olemasolevate kontode puhul on panka saadetud juba maksuhalduri korraldus kontode arestimise kohta, on krediidasutusel keelatud avada pangakontot sellisele maksukohustuslasele.⁸⁷ Sarnaselt kohustab seadus krediidasutust käituma ka täitemenetluse võlgnike suhtes. Juhul kui kohtutäitur on saatnud krediidasutusele täitmiseks arestimisakti konkreetse võlgniku suhtes, siis konkreetne arestimisakt kehtib ka selle isiku edaspidi avatavate kontode suhtes.⁸⁸ TMS-i viidatud sätte järgmine lõige lubab krediidasutusel keelduda konto avamisest ka võlgnikule, kelle konto arestimise kohta on samas krediidasutuses täitmisel kohtutäiturilt saadud arestimisakt.⁸⁹ Nimetatud piirangud isiku konto avamisele suurendavad õiguskantsleri hinnangul selle võrra rohkem võlgniku finantsilist tõrjutust ning seega on isikul veel raskem oma võlgu tagasi maksta. Eelnevat tuleks aga vältida lähtuvalt Euroopa Komisjoni soovitudest.⁹⁰

Finantsilise tõrjutuse välistamiseks pakkus Euroopa Komisjon 2001.aastal välja mitu valikuvõimalust. Ühe võimalusena soovitatakse pakkuda vähem maksevõimelistele klientidele lihtsustatud ja piiratud võimalustega maksekontot ning kui krediidasutused sellist võimalust vabatahtlikult ei paku, peaks riik määrama ühe või mitu panka, kes garanteeriks kõikidele tarbijatele põhimakseteenuste olemasolu sellises piiratud vormis.⁹¹ Euroopa Komisjoni poolt välja pakutud lahendust toetab ka õiguskantsler rõhudes makseteenuse kui elutähtsa teenuse olulisusele. Õiguskantsler leiab samuti, et Eestis saaks seadusega kohustada krediidasutusi pakkuma kõigile tarbijatele piiratud põhimakseteenust.⁹²

Peale 2014. aasta PAD-i vastuvõtmist, mille eesmärk, tagades Euroopa Liidu Toimimise Lepingu artikli 26 lõikega 2 kindlustatava siseturu tõrgeteta toimimist ja kaasaegset, sotsiaalselt kaasavat majandust, oli hõlbustada maksekontodega seotud tasude läbipaistvust ja võrreldavust, maksekonto vahetamist ning põhimaksekontole juurdepääsu, pidi Euroopa komisjon direktiivi

⁸⁶ Varul, R. jt. (2020). Võlaõigusseadus IV: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura.

⁸⁷ MKS RT I, 20.02.2002, 26, 150, § 131 lõige 5.

⁸⁸ TMS RT I, 20.04.2005, 27, 198 § 115 lõige 5.

⁸⁹ *Ibid.*, lg 5¹

⁹⁰ *Supra nota* 60.

⁹¹ *Supra nota* 63.

⁹² *Supra nota* 75, 30.

kahe aastase perioodi järgselt läbi vaatama ning esitama direktiivi kohaldamise kohta aruande, et hinnata direktiivi mõju ja efektiivsust.⁹³

2020. aasta aprillis läbi viidud uuringu järgi tehti Euroopa komisjoni poolt mitmed järeldused ja soovitused, millest käesoleva töö kontekstis oleks tarvilik välja tuua järgnevad tähelepanekud. Esmalt tuleb märkida, et kõigis liikmesriikides pakutakse põhifunktsioonidega maksekontosid, millega saavad tarbijad, SEPA piirkonnas raha saata ja vastu võtta ning konto juures on olemas ka deebetkaart ja digitaalkanal. Tarbijaorganisatsioonide uuringute järgi olid tarbijad siseriiklikele nõuetele vastavate maksekontoga seotud teenustega rahul. Huvitava tähelepanekuna väärrib mainimist, et komisjoni uuringu tulemus näitas, et rohkem kui 85%-s liikmesriikides (uuriti 11-st riiki), on kerge kontosid avada, kuid nõudlus piiriüleste kontode järgi oli madal. Kuigi põhiteenuseid sisalduvaid maksekontosid pakkuvate krediitiasutuste arv oli uuringu järgi küllaldane, jäi komisjonile mulje, et põhivajadustega maksekontosid avab peamiselt nõrgem osa tarbijatest.⁹⁴ Viimasest saab järeldada, et PAD on vähemalt nõrgema tarbijaskonna finantsilise kaasatuse osas täitnud oma eesmärgi.

Samuti soovitas komisjon uurimise tulemusena viia PAD-i sisse täpsustus liikmesriikide poolt, millistele tingimustele peaks vastama maksekontot avada soovivad isikud, sest senine nõue, et isikul peab olema „põhjendatud huvi“, milline kontseptsioon tekitab ainult segadust ja peaks saama ümbersõnastatud. Samuti jõudis komisjon järeldusele, et maksekontoga seotud tasud ja osa makseteenuse pakkujate poolne rahapesu tõkestamise ja terrorismi rahastamise vastaste reeglite liiga lai tõlgendus hoolsusmeetmete rakendamisel kliendi suhtes (põhinedes PAD-il) ning samuti ka nõrgema tarbijaskonna oma õiguste vähene teadmine võib siiski sellisele kliendigrupile takistada jätkuvalt ligipääsu põhimaksekontole.⁹⁵

⁹³ *Supra nota* 69 Art.28.

⁹⁴ European Commission (2021). Study on EU Payment Accounts Market. Executive Summary. FISMA/2 OI 8 I 037 IB3/ST/OP. April 2020. Deloitte. Kättesaadav:

[file:///C:/Users/monikap/Downloads/EV0219731ENN.en%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/EV0219731ENN.en%20(2).pdf) , 02.05.2021.

⁹⁵ *Ibid*, 5.

2.2. Panga maksekonto lepingu sõlmisest keeldumise alused.

Ühe eelnevas alapeatükis mainitud lepingu sõlmimisest keeldumise alusena piirab krediidasutuse iseotsustamise õigust KAS-i järgi kehtiva VÕSi erisäte, mitte järgi on krediidasutusel Euroopa Liidus seaduslikul alusel viibiva tarbijaga põhimakseteenuste osutamise lepingu sõlmimisest siiski võimalik keelduda RahaPTS-i § 42 lõikes 1 sätestatud alustel.⁹⁶ Seega kahel juhul: esiteks kui pank ei suuda täita käesoleva seaduse alusel nõutavaid hoolsusmeetmeid või teiseks kui pangal on kahtlus, et tegemist on rahapesu või terrorismi rahastamisega.

RahaPTS-ist lähtuvalt on üheks krediidasutuse keeldumise aluseks asjaolu kui pank ei suuda täita sama seaduse alusel nõutavaid hoolsusmeetmeid. Need hoolsusmeetmete punktid on krediidasutuste ülesed ning kehtestatud selleks, et pank tunneks oma klienti ehk saaks aru kliendi tegevusest ja pangasuhtest. Selleks peab pank küsima kliendilt infot tema senise tegevuse ja tausta ine. kohta. Seda pankadele seadusega pandud kohustust nimetatakse „tunne oma klienti“ põhimõtteks.

Kui hoolsusmeetmed on pangas nõuetekohaselt rakendatud kindlustab see ka krediidasutuse ohu eest olla kuritegelikus tegevuses ära kasutatud. Pank peab hoidma alles andmeid oma klientide kohta oma andmebaasis teatud periood, selleks, et eraldada niiõelda „halvad“ kliendid „headest“ ning rakendada vajalikke meetmeid riskide juhtimiseks esimeste puhul ja rakendada „hea“ kliendi jaoks lihtsustatud regulaarset tasutakontrolli.⁹⁷ Olukordades kui krediidasutused lõpetavad riskikaalutlustel kliendisuhete isikuga või keelduvad kliendisuhet alustamast, ei kaasne sellega sageli vajalikke riskijuhtimisprotseduure, nagu niiõelda klienditoimiku koostamine, milles kajastataks alused kliendisuhete lõpetamiseks või mittealustamiseks. Sellisel juhul võib tulevikus tekkida olukord, kus panga riskisule sobimatu klient taastab aja möödudes oma kliendisuhete ja riskid võivad olla liiga kõrged.

Samuti peab pank oma kliente tundma, et järgida erinevaid rahvusvahelisi piiranguid (sh sanktsioone) – osade inimeste nagu ka ettevõtetega ei tohi nende piirangute kohaselt tehinguid läbi viia.

Eraisikule konto avamisel rakendavad pangad alljärgnevat hoolsusmeetmeid⁹⁸:

⁹⁶ *Supra nota* 68, § 710¹ lg 5.

⁹⁷ Mugarura, N. *Customer due diligence (CDD) mandate and the propensity of its application as a global AML paradigm*. *Journal of Money Laundering Control* 2014, JMLC 17,1, p 90.

⁹⁸ *Supra nota* 69, § 20.

1. Kliendi või juhuti tehtavas tehingus osaleva isiku isikusamasuse tuvastamine ning esitatud teabe kontrollimine.

Isikusamasuse tuvastamisel isikut tõendava dokumendi alusel peab panga töötaja veenduma, et tegemist on sama isikuga (dokument ei tohi olla aegunud ja peab vastama kehtestatud nõuetele). Lubatud isikut tõendavad dokumendid on: Eestis välja antud ID-kaart ehk isikutunnistus; Eesti kodaniku pass; Eestis välja antud elamisloakaart; välismaalase pass (nn hall pass); välisriigis välja antud kehtiv reisidokument (välisriigi pass või ID-kaart) ja Eesti juhiluba. Sõltuvalt krediitiasutusest on võimalik isiku tuvastada ka muu isikut tõendava dokumendi (diplomaatiline pass, meremehe teenistusraamat, ajutine reisidokument, pagulase reisidokument, vms.) alusel. Autorile teadaolevalt tuleb Eestis välja antud e-residendi digitaalse isikutunnistusega eraisik tuvastada tema kodakondsuse/residentsuse riigi poolt välja antud pildiga dokumendi alusel.

Eelnev tuvastusprotseduur tuleb kõne alla kui on tegemist niiõelda näost-näku tuvastusprotseduuriga. Tänapäeva digitaalajastus on Eesti kodanikul võimalik krediitiasutuses konto avada isiku tuvastamise vahendiga (ID- kaart, mobiil ID) vahetu kontaktita. Risk on, et selliselt avatud kontosid on võimalik kasutada kuritegevuses (nt. teise eraisiku identifitseerimisvahendeid kasutades). Seetõttu peab krediitiasutus kõrgendatud tähelepanuga suhtuma interneti teel avatava konto taga oleva eraisiku andmete kontrolli.

2. Kliendi või juhuti tehtavas tehingus osaleva isiku esindaja isikusamasuse ja esindusõiguse tuvastamine ning kontrollimine.

Kliendi esindus võib küsimuse all tulla lapse konto avamisel esindusõigusliku lapsevanema või eestkostja poolt. Samuti täisealisele piiratud teovõimega isiku eestkostja poolt. Võib esineda juhtumeid, kus nii lapse kui ka teovõimetu isiku kontot kasutatakse ära isiklikel eesmärkidel tehingute tegemiseks. Üldjuhul ei ole selliste juhtumite puhul tegemist küll rahapesuga, kuid taunitavad on nõrgema isiku vara enda kasuks pööramised siiski.

3. Tegelik kasusaaja tuvastamine ja tema isikusamasuse kontrollimiseks meetmete võtmine ulatuses, mis võimaldab kohustatud isikul veenduda selles, et ta teab, kes on tegelik kasusaaja.

Eraisikul võib olla ka tegelik kasusaaja kui konto omanik ei ole rahaliste vahendite tegelik omanik või kontol tehakse toiminguid mõne muu isiku kasuks. Sellisel juhul on tegelikuks kasusaajaks see isik, kelle huvides neid tehinguid tehakse. Seega kliendi varad on tegelikkuses teise isiku kontrolli all. Võib esineda juhtumeid, kus abikaasa konto kasusaajaks märgitakse konto avaja oma abikaasa. Antud juhul ei saa panga jaoks nn. punast lippu kerkida, kuna konto liikumised on abikaasade

kontode vahelised, kontolt väljuvate maksete korral sõltub panga riskieeskirjadest, millise tehingu kohta peab kliendilt või tema kasusaajalt aru pärima. Keerulisemad võivad olla juhtumid, kus klient on EL kodanik ja tegelik kasusaaja on mitteresident, sellisel juhul sõltub taas krediitiasutuse riskimääratlusest, kas pank suudaks antud olukorras kliendiga seonduvaid riske juhtida.

4. Pangal tuleb ärisuhtest aru saada.

Antud juhul võib pangal tekkida küsimusi mitteresidentide puhul. Siia hoolsusmeetmete punkti alla käivad ajutise elamis-või/ja tööloaga isikud. Pank peab tuvastama ka piisava seose Eestiga. Põhjendatud huvi ja seos Eestiga on füüsilistel isikutel siis kui isik elab, õpib, töötab Eestis või omab elamisõigust Euroopa Liidus või ka kui isik omab kinnisvara Eestis. Samuti kui isiku abikaasa, lapsed, vanemad elavad Eestis.⁹⁹ Isikud peaksid sellised isikud tõendama oma huvi tegelikkuses ka kasutama hakata ning oma huvi tõendama elamisloa ja tööloa esitamisega. Samuti tekitab panga jaoks usaldust isiku olemasolev elukoht või omatav kinnisvara. Pank peab eraisikust mitteresidendile konto avamisel ka aru saama, miks kontot avada sooviv isik ei tee seda oma koduriigis või teises liikmesriigis ja kas see põhjendus on piisav ja arusaadav.

5. Teabe hankimine asjaolu kohta, kas isik on riikliku taustaga isik (PEP), tema pereliige või tema lähedaseks kaastöötajaks peetav isik.

Antud juhul võib tegemist olla ka välisriigi riikliku taustaga isikuga. Krediitiasutus ei lähtu PEP-i, tema pereliikme ja lähendase kaastöötaja riski määrares ainult selle isiku ametikohast, vaid peavad hindama ka isiku ametikohast tulenevat vastuvõtlikkust korruptsioonile.¹⁰⁰ Juhul kui klient on PEP, muutub ta krediitiasutuse jaoks hetkega kõrgema riskiga kliendikategooriasse kuuluvaks, kelle suhtes on pank kohustatud rakendama kõrgendatud hoolsusmeetmeid. RahaPTS kohustab panka ka rakendama meetmeid, et teha kindlaks antud riikliku taustaga isiku rikkuse päritolu ja nende rahaliste vahendite allikad, mida ärisuhtes või juhuti tehingute tegemisel kasutatakse.¹⁰¹ PEP staatusega isikuga ärisuhte loomise järgselt peab autori hinnangul kliendi konto jääma panga jaoks jätkuva jälgimine alla, kuna risk korruptiivse teo toime panemiseks kestab nii PEP staatuse jooksul kuid see võib realiseeruda ka pärast PEP staatuse lõppemist.

⁹⁹ Swedbank AS. (2021). Üldtingimused. Kättesaadav:

https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/cond_general_est_2021_01_01.pdf, 10.03.2021.

¹⁰⁰ Eesti Pangaliit. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise ning finantssanktsioonide rakendamise poliitika ja suunised. Kättesaadav: <http://www.pangaliit.ee/files/AML%20hoolsusmeetmed%2019.03.19.pdf>, 10.12.2020.

¹⁰¹ *Supra nota* 69, § 41 lg 1, 2.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise vastaseks võitluseks on krediidasustustes sisse seatud tehnilised intelligentsed iseõppivad jälgimissüsteemid, mis võrdlevad süstemaatiliselt sarnase taustaga klientide tehinguid ja kliendi varasemaid kontotehinguid ja kontokäibe muutusi ning tekitavad sellistest juhtumistest niiõelda hoiatusteate pangatöötajatele. Töötaja peab oskama sel juhul teha vahet ebaseaduslikel ja ebaharilikel tehingutel.¹⁰²

Lisaks eelnevatele keeldudele konto avamiseks ei ole vastavalt FATF-i soovitusel nr. 10 krediidasutusel lubatud avada anonüümseid või fiktiivseid kontosid.¹⁰³ Sama keelu leiab ka RahaPTS-ist, mis keelab krediidasutusel ja finantseerimisasutusel sõlmida lepingut või teha otsust anonüümse konto, hoiuraamatu või hoiulaeka avamise kohta. Keeldu rikkuv tehing on tühine.¹⁰⁴

Eelnevalt oli märgitud, et põhimakseteenuste osutamise lepingu sõlmimisest on krediidasutusel kohustus keelduda juhul kui tal on kahtlus, et tegemist on rahapesu või terrorismi rahastamisega. Rahapesu andmebüroo ja Finantsinspeksioon on välja andnud juhendid Euroopa Liidu õigusaktide ja RahaPTS-i ja selle alusel kehtestatud õigusaktide alusel selleks, et krediidasutsused saaksid oma tegevuses rakendada ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks. Rahapesu andmebüroo on 1. jaanuarist 2021 eraldiseisev valitsusasutus rahandusministeeriumi haldusalas, mille põhiülesandeks on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamine Eestis. RAB analüüsib ja kontrollib kohustatud subjektidelt ning teistelt isikutelt laekunud teavet rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse kohta.¹⁰⁵ RahaPTS kohaselt kui kohustatud isik tuvastab oma majandustegevuse osutamise käigus tegevuse või asjaolud, mille tunnused osutavad kuritegelikust tegevusest saadud tulu kasutamisele, terrorismi rahastamisele või sellega seotud kuritegude toimepanemisele või sellise tegevuse katsele või mille puhul tal on kahtlus või ta teab, et tegemist on rahapesu või terrorismi rahastamisega või sellega seotud kuritegude toimepanemisega, on ta kohustatud sellest viivitamata, kuid hiljemalt kaks tööpäeva pärast teada andma Rahapesu andmebüroole.¹⁰⁶

2.3. Rahapesu andmebüroole teatamiskohustuse täitmine krediidasutuse poolt ning konto avamise keeld

Rahapesu andmebüroo on teatamiskohustuse täitmise lihtsustamiseks kohustatud isikutele välja andnud soovituslikud juhendeid rahapesu kahtluse tuvastamiseks. Soovitustes sisalduvad rahapesu

¹⁰² *Supra nota* 29.

¹⁰³ FATF. (2012) *Updated February 2018. The FATF Recommendations. Adapted by the FATF Plenary in February 2012.*

¹⁰⁴ *Supra nota* 69, § 25, lg 2.

¹⁰⁵ Rahapesu andmebüroo koduleht. Kättesaadav: www.fiu.ee, 10.01.2021.

¹⁰⁶ *Supra nota* 69, § 49, 1.

seaduse sätete selgitused ja tõlgendused, aga ka praktilised näited, mida kohustatud isik saaks kasutada oma protseduurireeglite ja sisekontrollieeskirja koostamisel. Hetkel kehtib veel RAB-i kodulehel olev juhend, mis kinnitati RAB-i poolt 06.05.2019. aastal.¹⁰⁷

Järgnevalt analüüsitakse RAB-i juhendis neid punkte, mis puudutavad krediidasutuse jaoks rahapesu või rahapesuga seotud muu kuriteo kahtluse tekkimist kliendisuhete loomisel eraisikuga. Eesti krediidasutused töötavad välja oma teenuste osutamise üldtingimused Eesti Pangaliidu soovitude alusel. Need teenuste osutamise üldtingimused kajastavad krediidasutuse sisemisi protseduurireegleid, mis kehtestatakse asjakohaseid õigusakte arvestades.¹⁰⁸ Krediidasutuse kliendi identifitseerimiseks vajalike andmete miinimum tuleneb RahaPTS-ist¹⁰⁹ ja rahandusministri 3.aprilli 2008.aasta määrusest nr. 10 (nüüdseks muudetud uue 3. juuli 2012.aasta määrusega nr. 31).¹¹⁰

Pank peab teatama RAB-ile:

Ärisuhete loomisel/kliendilepingu sõlmimisel tekkinud rahapesu kahtlusest järgmistel juhtudel¹¹¹:

1) Isiku suhtes on varasemalt teadaolev või hoolsusmeetmete rakendamise käigus tekkinud rahapesukahtlus.

Antud rahapesu indikaatortunnuse all on RAB mõelnud selliseid juhtumeid, kus pangale on varem teada või on selle potentsiaalse kliendi tausta uurides saanud teatavaks isiku seotusega rahapesu või muude kuritegudega ja seejuures esinevad viited negatiivsele kliendi taustale ning loodavat ärisuhet pangaga võidakse suure tõenäosusega kasutada kuritegelikel eesmärkidel. Pangal tuleb kliendiga seoses teostada taustauuring nii usaldusväärsetest allikatest, kui ka avalikest allikatest isiku eelneva käitumise kohta. Samuti võtta arvesse, kui antud konkreetsele eraisikule on lähiminevikus keeldutud samadel alustel ärisuhete loomisest. Samuti on kaalukaks argumendiks kui kliendiks saada sooviva eraisiku kohta on pangale eelnevalt laekunud õiguskaitseasutustelt teave isiku kahtlaste tehingute kohta. Viimast teavet tuleb krediidasutusel kindlasti üle kontrollida ja hinnata andmete hetkeseisu muid kliendiga seotud riskitegureid arvestades. Kirjeldatud indikaatori

¹⁰⁷ Rahapesu andmebüroo. (2021) Juhend kahtlaste tehingute tunnuste kohta. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/oigusaktid-ja-juhendid/juhendid#juhend-kahtlaste-teh>, 10.01.2021.

¹⁰⁸ *Supra nota* 56, 654.

¹⁰⁹ *Supra nota* 69, § 21.

¹¹⁰ Rahandusministri 3. aprilli 2008. a määrus nr 10 «Nõuded krediidi- ja finantseerimisasutuse poolt kehtestatavatele protseduurireeglitele ning nende rakendamisele ja täitmise kontrollimisele» RT I, 2010, 11. Muudetud rahandusministri 3. juuli 2012.a. määrusega nr 31.

¹¹¹ *Supra nota* 102.

järgi tehtud teate aluseks olevate asjaolude kokkuvõtte võib tingida kliendisuhete loomisest keeldumise krediitiasutuse poolt.

2) Pangal on kahtlus isiku poolt esitatud andmete tõe vastavuses.

Sellel puhul on kontot soovinud isik esitanud enda kohta võltsimiskahtlusega dokumendi. Siin võib dokument olla võltsitud (isikuttõendav dokument, volikiri, vms. dokument kui isik esindab teist eraisikut). Sellisel juhul ei saa tõsikindlalt väita, et isiku puhul on tekkinud just rahapesu kahtlus, kuid tegemist on kindlalt kuritegeliku katsega esineda muu isiku identiteediga. Antud indikaatori järgi loobub krediitiasutus kindlasti konto avamisest, kuna krediitiasutus teostab selliste hoolsusmeetmete kohaldamise läbi füüsilise isiku isikuandmete kaitset, seega kaitseb isiku põhiõigusi.¹¹²

3) Kliendi suhtes ei ole võimalik täita hoolsusmeetmeid.

Sellel juhul ei ole pangal õnnestunud eraisiku poolt esitatud dokumentide järgi isikusamasust tuvastada või esindusõigust kontrollida. Täiendavate dokumentide või andmete soovimisel, isik aga keeldub neid esitamast. Samuti ei ole olnud võimalik eraisiku puhul tuvastada tegelikku kasusaajat. Kirjeldatud juhul on isik keeldunud pangaga koostööd tegemast isikule teadaolevatel põhjustel, kuid vastavalt RahaPTS §-le 42 on ärisuhte loomine sellisel puhul keelatud.

4) Rahapesukahtlus on tekkinud juhuti tehtava sularahatehingu puhul. Juhuti tehingu puhul on tegemist mittekliendisuhet omava isiku tehinguga. Juhutehingu mõiste on üle võetud Euroopa Pangandusjärelevalve 2018. aasta suunistest, mille järgi „juhutehing“ on tehing, mida ei tehta Euroopa V direktiivis määratletud ärisuhte raames.¹¹³

Sel juhul ei ole just tegemist kliendisuhete loomisega, kuid ärisuhet mitteomav isik avaldab soovi maksa sularahas sisse teise isiku kontole. Antud juhul on makset teha soovinud isik püüdnud jääda tundmatuks ja keeldub esitamast andmeid enda tuvastamiseks või keeldub selgitamast makse aluseks olevaid asjaolusid.

Eelnevalt oli toodud välja põhjused, mille järgi on krediitiasutusel õigus keelduda kliendilepingu sõlmimisest eraisikuga. Keeldumiseks annavad alust Euroopa Liidu regulatsioonid ja vastavalt neile regulatsioonidele ja peamiselt FATF-i soovitudele püüavad krediitiasutused tagada, et

¹¹² Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012/C 326/02). - ELT C 326/391, 22.10.2012. Art 8, 1.

¹¹³ Euroopa Pangandusjärelevalve Austuse suunis „Suunised riskitegurite kohta. Direktiivi (EL) 2015/849 artikli 17 ja artikli 18 lõike 4 alusel koostatud ühissuunised milles käsitletakse kliendi suhtes rakendatavaid lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmeid ning tegureid, mida krediidi- ja finantseerimisasutuses peaksid arvesse võtma, kui nad hindavad üksikute ärisuhte ja juhutehingutega seotud rahapesu ja terrorismi rahastamise riski. – European Banking Authority, JC 2017 37, 2018, 18.

nende kliendid ei kasutaks maksekontosid ja seeläbi ka kogu finantssüsteemi ebaseaduslikel eesmärkidel.

Rahapesu andmebüroo kodulehel oleva viimase 2019. aasta aastaraamatus toodud statistika andmetel esitati büroole krediidasustuste poolt kokku 1250 rahapesu kahtlusega teadet.¹¹⁴ Hetkel statistika küll ei kajasta eraldi teateid, mis on tehtud kliendisuhete mitteamustamise kohta rahapesu kahtlusel. Viimastel aastatel on riigis avalikkuse ette jõudnud palju kriitikat pankade osas seoses kontode sulgemise ja mitteamustamisega. Viimast eriti võlglike puhul. Palju on esitatud kaebusi ka õiguskantslerile, kelle hinnangul ei tohi abistada kurjategijaid, kuid õiguskantslerile on jäänud mulje, et pöördumiste puhul ei ole olnud tegemist rahapesuga. Seetõttu leiab õiguskantsler, et kuigi rahapesu vastu tuleb võidelda süstemaatiliselt, ei ole aga selle varjus õiguspärane võtta eraisikult ligipääs põhimakseteenustele ja õiguskaitsele luues paraku seeläbi aluse inimese sotsiaalseks ja majanduslikuks tõrjutuseks. Õiguskantsleri poolt tõstatatud järelevalvemenetluse teemal seoses tarbijatele seadusega antud õiguste tagamise üle tuvastati, et ainult üks krediidasustus tagas arestimata jäetud summade ulatuses füüsilisele isikule põhimakseteenuse kasutamise.¹¹⁵ Autor on samal seisukohal õiguskantsleriga, mis puudutab täitemenetluse võlgnikke ning leiab, et makseteenuse lepinguga pakutavate teenuste ulatus peab jääma samaks ja põhimakseteenuseid peab eraisik saama kasutada arestimata jäetud summa ulatuses.¹¹⁶ Siiski toob autor välja huvipakkuva tähelepaneku, et hetkeseisuga ei leidunud eraisikutele konto mitteamustamise kaasuste Eestis kohtupraktikat.

Alates 2019. aastast on Eesti Pank hakanud krediidasutustelt statistikat koguma isikute kontode sulgemise kohta. 2020. aasta seisuga oli krediidasutustel 2 miljonit eraisikust klienti ning aastas suleti 53 300 eraisiku arvelduskontod, sealhulgas 4100 mitteresidendi kontod. Suletud kontode arv on 161 500 konto võrra vähem kui eelneval 2019. aastal, millal suleti lausa 214 860 eraisiku kontod.¹¹⁷ Autori arvates võib see olla väljendus pankade vastu suunatud kriitikale seoses kontode sugemisega ja krediidasustused on hakanud oma riskijuhtimis parameetreid ümber hindama ja riskide vältimise asemel rohkem riske juhtima.

¹¹⁴ Rahapesu andmebüroo 2019 aastaraamat. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uringud/aastaraamatud#item-1> , 17.12.2020.

¹¹⁵ Õiguskantsleri kiri Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti peadirektorile. (2019). Krediidasutuste tegevus põhimakseteenuste piiramisel. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Krediidasutuste%20tegevus%20p%C3%B5himakseteenuste%20piiramisel.pdf , 12.12.2020.

¹¹⁶ Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020. Kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/> , 06.03.2021.

¹¹⁷ Eesti Panga 2. märts 2021 pressiteade. Finantsvahenduse aastanäitajaid 2020. Kättesaadav: <https://www.eestipank.ee/press/finantsvahenduse-aastanaitajaid-2020-02032021> , 04.03.2021.

Sama lähenemine on olnud juba 2014.aastast ka FATF-il ja Moneyval'il. Viimase raport, mis võeti vastu Euroopa Nõukogu rahapesuvastase komitee 45 . täiskogu istungjärgul (15. – 19. September. 2014), kutsub Eestit üles tugevdama rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastase võitluse nõuete rikkumise eest sanktsioonide raamistikku. Mõlemad mainitud ühendused soovivad krediidasustustel riskide vältimise asemel hakata riske juhtima. Samuti tuleb kliendisuhete lõpetamisel hinnata iga juhtumit eraldi ning selline käik võib olla õigustatud ainult sellisel juhul kui neid riske ei saa leevendada.¹¹⁸

¹¹⁸ Moneyval report 20/11/2014. „*De-risking*“ within Moneyval States and Territories. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/report-de-risking-within-moneyval-states-and-territories/168071510a> , 06.03.2021.

3. KREDIIDIASUTUSE RISKIISU MÄÄRATLEMINE ERAISIKULE MAKSEKONTO VÕIMALDAMISEKS

3.1. Krediidiasutuse riskiisu kontode avamisel tulenevalt kehtivatest regulatsioonidest.

Kontosuhe krediidiasutusega on kliendi ja panga vahelise lepingulise suhte alus. Lepingu tervikkäsitlus hõlmab lepinguvabaduse ja eraautonoomia ideed. Lepingu klassikalist käsitlust mõjutavad aga lepinguvabaduse piirangud, mis õigusaktide kaudu võivad teatud juhtudel kohustada osapooli lepingut sõlmima sõltumata poolt tahtest. Üheks näiteks on tüüptingimuste kasutamise lepingus, kus ühel lepingupoolel tuleb paratamatult nõustuda teise poole poolt esitatud tingimustega.¹¹⁹

Lepinguvabadus on lepinguõiguse üks põhimõtteid. Selline vabadus seisneb lepingupoole õiguses vabalt valida, mis lepingut millise isiku ja sisuga sõlmida. Samuti võib olla vaba vormivalik. Sellisele vabadusele võib seada piiranguid vaid teise lepingupoole nõrgem asetus lepingus. Lepinguvabadus tagatakse sõlmimisvabaduse ja ka sisulise kujundamise vabadusena, kuid see vabadus ei saa olla piirideta, sest peab kindlasti arvestama ka üldsuse väärtushinnanguid ja üldlevinud veendumusi, ehk head tava, vastasel juhul ei ole sellised kokkulepped siduvad.¹²⁰

Krediidiasutuse ja kliendi vahelise põhimaksekonto lepingu puhul on tegemist tüüptingimustega lepinguga. Margus Kingissepp jaotab oma artiklis tüüptingimustega lepingute fenomeni avades lepingud liitmislepinguteks ja standardlepinguteks. Liitumislepingus ilmneb ühe lepingupoole tahte täielik domineerimine tehingus. Selline olukord tekib tavaliselt juhul kui tegemist on tarbija ja suuretevõtte vahelise tehinguga. Tarbijale on jäetud valikuvabadus otsustada, kas ta sõlmib lepingu või mitte.¹²¹

Krediidiasutuse kliendiga sõlmitava lepingu üldtingimuste üldsätetes sisalduvad juba krediidiasutuse õigused kliendi üle kontrolli teostada, vajadusel täiendavaid andmeid küsida ja kehtestada ka piiranguid konto teenuste kasutamisele. Lepingute sõlmimise üldsätete all teatab krediidiasustus juba eos, et pangal on õigus mõjuval põhjusel makseteenuse lepingu sõlmimisest keelduda. Mõjuva põhjuse puhul viidates hetkel aktuaalsele või ajaloolisele seosele organiseeritud

¹¹⁹ Kull, I. (1999). Lepinguõigus I. Tallinn: Kirjastus Juura.

¹²⁰ Schlechtriem, P. (1999). Võlaõigus. Üldosa. Tallinn: Kirjastus Juura, 18.

¹²¹ Kingissepp, M. (1998). Tüüptingimuste õigusliku reguleerimise vajadus ja põhimõtted lepinguteoorias.- *Juridica*, Nr. 9, 464, 04.03.2021.

kuritegevusega, rahapesu- ja terrorismi rahastamisega. Pank keeldub isikuga lepingu sõlmimisest näiteks juhul kui isik on ise või temaga seotud isiku kaudu tunnustatud ja usaldusväärsete allikate (nt riigiorganid, rahvusvahelised organisatsioonid, rahvusvahelised või riiklikud andmekogud, korrespondentpangad, massiteabevahendid) info põhjal seotud või olnud seotud organiseeritud kuritegevusega, rahapesuga, terrorismi rahastamisega, maksude maksmisest kõrvalehoidmisega või sanktsioonidega (sh kui isik on sanktsioonide subjektiks). Pangal võib sisalduda üldtingimustes ka kontosuhtest keeldumise alusena isiku päritolu kõrge korrupsioonitasemega riigist või on ise või endaga seotud isiku kaudu tegev või seotud tegevusvaldkonnaga, mis kahjustab krediitiasutuse mainet või ei ole eetika põhimõtetega kooskõlas. Samamoodi võib pank keelduda juhul kui isik näiteks on varsema kliendiks oleku perioodil sattunud korduvalt kohustuste täitmisega viivitusse.¹²²

Nagu eelnevalt oli välja toodud limiteerimata loetelu põhjusest, mille korral pangad võivad keelduda lepingu sõlmimisest. VÕS kohustab krediitiasutust tarbijat kirjalikult ja tasuta teavitama põhimakseteenuse lepingu sõlmimisest keeldumisest ja keeldumise põhjustest.¹²³

Iga inimene vajab põhimakseteenustele ligipääsu, eriti sellistes erandlikes olukordades, nagu hetkel kehtivate koroonaviiruse piirangute ajal. Ilma pangakontota ja kontopiirangute ajal (suletud kaardimaksed ja internetipanga kasutamine) ajal ei saa eraisik teostada e-makseteenuseid, et osta ravimeid, tellida süüa ja maksta igapäevaseid elamiskulusid. Irooniliselt ei saa ka eraisik sellisel juhul enda õiguste kaitseks pöörduda kohtusse, kuna ka sel juhul tuleb tasuda riigilõivu eest pangaülekandega. Seega on autor arvamusel, et eraisikule põhimakseteenust mitte võimaldades, on inimese põhiseadusega tagatud kaitseõiguste teostamine pea võimatu.

VÕS kohustas tarbijale edastada kirjalikult keeldumise alused. Eesti Rahvusringhäälingu kodulehe majanduse rubriigis on toimetaja Merilin Pärli kajastanud pankade kontodest keeldumise teemat hetkeseisuga küllaltni ülevaatlikult küsitledes nelja hädaolukorra seaduse järgi määratud elutähtsa makseteenuse osutajat nagu AS Swedbank, AS SEB Pank, AS LHV Pank ja Luminor Bank AS. Artiklis on kajastatud tagasiside nelja panga kliendisuhete mittealustamiste ja lõpetamiste kohta. Kokkuvõtlikult viitavad kõik pangad põhjalusena siiski isiku võimalikule seosele rahapesu- ja terrorismi rahastamisega ja nimetavad eraisiku kontode sulgemist pigem erandiks. Samas rõhutavad pangad ka erinevate seotud riskide katmisvajadusele, mis ei ole osutunud võimalikuks

¹²² *Supra nota* 94.

¹²³ *Supra nota* 68, § 710¹ lg 6.

ja ongi tinginud kliendisuhete lõpetamise või kliendisuhetest keeldumise.¹²⁴ Õiguskantsleri poolt tõstatatud järelevalvemenetluse teemal seoses tarbijatele seadusega antud õiguste tagamise ülevastati, et ainult üks krediitiasustus tagab arestimata jäetud summade ulatuses füüsilisele isikule põhimakseteenuse kasutamise.¹²⁵

Eelnevalt kirjeldatud krediitiasutuste kliendisuhete mitteavastamise ja lõpetamise põhjused ei peitu käesoleva uurimistöo autori hinnangul milleski muus, kui aina põhjalikumates ja isikuga seotud teabe osas laiaulatuslikumates finantsasutusi puudutavates regulatsioonides ja juhendites rahapesu- ja terrorismi rahastamise, aga tundub, et ka muude kuritegelike tegevuste tuvastamiseks. Krediitiasutuste üldtingimustes nimetatud põhjused kliendisuhete mitteavastamiseks ja ka lõpetamiseks võtavad pankade jaoks arvesse erinevaid riskitegureid, mida pank peab kliendisuhete avastamisel ja avastamisjärgselt ka ärisuhete jätkamisel hindama ja arvesse võtma kliendisuhete edasise käigu osas. Sellise otsuse tegemiseks eksisteerivad krediitiasutustes vastavad sisekorraeeskirjad, mis põhinevad panga riskihinnangul, riskipoliitikal ja ühtlasi ka riskiisul. Loomulikult peab olema krediitiasutuses ka järelevalve riskipoliitika järgimise ja ellu viimise üle ehk peab eksisteerima sõltumatu riskikontroll.

Krediitiasutuse riskihinnang lähtub riiklikust riskihinnangust, millega määratakse kindlaks sektorid, valdkonnad, tehingumahud ja -liigid ning riigid või jurisdiktsioonid, mille suhtes kohustatud isikud peavad kohaldama tugevdatud hoolsusmeetmeid. Samas ka valdkonnad, kus rahapesu ja terrorismi rahastamise risk on väiksem, see tähendab, et on võimalik rakendada lihtsustatud hoolsusmeetmeid.¹²⁶ Vastavalt Rahapesu andmebüroo soovitudele panga tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks tuleks riskide juhtimisele pangas vaadata palju laiemalt ka üldise rahapesu- ja terrorismi rahastamise olukorra kohta. Pank saaks ja peaks kasutama oma senist kogemust teatud tüüpi klientidega ja analüüsida tegevusvaldkonna eripärast tulenevaid mõjureid ning meediakajastusi. Riskide määratlemisel ja tuvastamisel tuleks esmajärjekorras aluseks võtta riikideülene Euroopa Komisjoni riskihinnang SNRA (*Supra-national risk assessment*), milles on toodud

¹²⁴ Pärli, M. (2021) toimetaja artikkel. Inimesed hädas: pangad sulgevad nende kontosid, otsust põhjendamata. Eesti Rahvusringhäälingu koduleht 12.03.2021. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1062597/inimesed-hadas-pangad-sulgevad-nende-kontosid-otsust-pohjendamata> , 12.03.2021.

¹²⁵ Õiguskantsleri kiri Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti peadirektorile. (2019). Krediitiasutuste tegevus põhimakseteenuste piiramisel. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Krediitiasutuste%20tegevus%20p%C3%B5himakseteenuste%20piiramisel.pdf , 12.12.2020.

¹²⁶ *Supra nota* 69, § 11 lg 1.

peamiste sektorite suuremate rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide kirjeldusi ning võimalusi nende maandamiseks.¹²⁷

FATF-i 2014.aasta juhendis pangandussektorile on väljendatud, et tõhus lähenemisviis panga riskihinnangu määramisel tugineb omakorda riigi õiguslikule ja regulatiivsele lähenemisviisile, pangandussektori olemusele, mitmekesisusele ja küpsusele ning samas kajastab sektori riskiprofiili. Esmalt tuleb krediitiasutusel tuvastada täpne, õigeaegne ja objektiivne teave riskide kohta pangas, mis on tõhusa riskipõhise lähenemise eelduseks. Teiseks tuleb pangal hinnata kuidas tuvastatud riskid pangas tegevust võivad mõjutada ehk hinnata riski avaldumise tõenäosust ja mõju ulatust. Riski hindamiseks peab krediitiasutuses töötama ka vastava väljaõppe ja kogemusega personal. Viimasena tuleb krediitiasutusel leida kõige efektiivsemad ja sobivamad meetodid riski maandamiseks.¹²⁸

Panga riskihinnang on eelduseks rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemi loomisel pangas. Tuleb arendada välja vastumeetmed proportsionaalselt võetavatele riskidele. Neid vastumeetmeid rakendatakse krediitiasutuse igapäevases töös. Riskianalüüsi puudumine on suurim risk ühele finantsasutusele, sest alati jääb alles riski, et ettevõtet kasutatakse rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks või sanktsioonidest mööda hiilimiseks.¹²⁹ Indikaator, mis näitab kui tulemuslik on rahapesuvastane õigusrežiim mis tahes riigis on see kui lihtsaks on kurjategijatele tehtud konto avamine pettuse või rahapesu läbi viimiseks. Kui kurjategijad saavad hõlpsalt avada kontosid oma pärisnimedega või oletatavate nimedega, siis saavad nad väga kergesti ka pesta kuritegevuse vilju nende kontode kaudu. Eeltasustatud pettuse toimepanijad näiteks tegutsevad alati fiktiivsete nimede all. Seega vajavad nad iga pettuse jaoks selle fiktiivse või võltsitud isiku nimega pangakontot, kellele pettuse ohvril on palutud makse saata.¹³⁰

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise põhimõtted finantsmaailmas on M. Mäckeri ja A. Nõmmi teoses kirjeldatuna mõnevõrra kahetised. Kogu kontseptsioon rajaneb usaldusel ja samas kahtlusel. Juhul kui finantsasutuseks jaoks on mõni klient kahtlane ja kliendisuhe lõpetatakse, leiab

¹²⁷ Rahapesu Andmebüroo (2018). Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks. 29.05.2018. Kättesaadav: [file:///C:/Users/monikap/Downloads/29052018-rahapesuandmeburoosoovitusedkohustatud...%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/29052018-rahapesuandmeburoosoovitusedkohustatud...%20(1).pdf), 12.12.2021.

¹²⁸ FATF. (2014) *Guidance for a risk-based approach. The Banking Sector. October 2014*. Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/risk-based-approach-banking-sector.pdf>, 17.12.2020.

¹²⁹ Mäcker, M., Nõmm, A. (2020). *The AML Compliance Book. 150 golden rules*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, lk 86, 25.12.2020.

¹³⁰ Moh, Z., Maulidi., A. (2018). *FIGHTING AGAINST MONEY LAUNDERING. BRICS LAW JOURNAL, Volume V (2018) Issue 3*.

äriüksuste osa pangast, et tegemist on selge üle reageerimisega. Siiski kui hiljem peaks kahtlused mingitel asjaoludel tõeks osutama, on tagajärjed ettevõttele halastamatud. Sageli hiljem tõeseks osutunud negatiivsed asjaolud, ei olnud ja ei saanudki olla kliendi suhtes otsuse tegemise ajal kättesaadavad. Finantsasutus peaks lähtuma põhimõttest, et see, mis üldiselt kliendi puhul näib kahtlasena, ongi üldjuhul kahtlane.¹³¹

Krediidiasutuse rahapesu-ja terrorismi rahastamist puudutav riskide tõkestamise süsteem lähtub üldjoontes kolmest riskigrupist: geograafiline risk, toote/teenuse risk ja kliendi risk. Krediidiasutuse jaoks saab jagada riskide struktuuri ka lähtuvalt teisest tasandist. Põhiliselt saab krediidiasutust ohustavaid riske jagada viieks: rahapesu ja terrorismi rahastamise risk, finantssanktsioonide mitterakendamise risk, mainerisk oletatava seotuse tõttu rahapesu või terrorismi rahastamisega ja vastavusrisk väljatöötatud riskijuhtimis ja -kontrolli rakendamisel ja operatsioonirisk on otsese või kaudse kahju tekkimise risk ebapiisavad või ebaõnnestunud sisemised protsessid, inimesed ja süsteemid või välised sündmused.¹³²

Jaotades kliendid kolme erinevasse eelnevalt märgitud riskigrupi:

- geograafiline risk (isiku sünnikoht, elukoht, maksuresidentsus ja ka kliendi omatavate ettevõtete asukoht ja tegevuskoht, on seotud riigi poolt määratud riskiriikide nimekirjas (riikide terrorismiindeks, riikide korrupsiooni- ja kuritegevuseindeks, puuduvate rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise vastaste regulatsioonide puudumine jms.);
- toote/teenuse risk (riskantsemad rahvusvahelise kaubandusega seotud pangatooted, priivaatpangandus, kübervaluuta kontod, hoiulaekad)¹³³ ja kindlasti ka
- kliendi risk (kliendi vanus, töökoht, sissetuleku allikad, vara päritolu allikad, PEP-staatus, aga ka teisest liikmesriigist tulnud isiku või mitteresidendi puhul põhjendatud huvi olemasolu Eestis kontot avada), mille põhjal otsustab krediidiasutus kas kohaldada lihtsustatud või tugevdatud hoolsusmeetmeid kliendi suhtes.¹³⁴ Eelnevad andmed mida

¹³¹ *Supra nota* 125.

¹³² Wit, J. (2007). *A risk-based approach to AML A controversy between financial institutions and regulators*. Emerald Publishing Limited, 15 May 2007, 12.12.2020.

¹³³ The Wolfsberg Group. (2015). *Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption*. Kättesaadav: <https://www.wolfsberg-principles.com/sites/default/files/wb/pdfs/faqs/17.%20Wolfsberg-Risk-Assessment-FAQs-2015.pdf> , 22.12.2020.

¹³⁴ Esoimeme, E. (2015). *The Risk-Based Approach to Combating Money Laundering and Terrorist financing*. First Edition. United States of America. Eric Press, 14.01.2021.

krediidiasustus pärib eraisikust kliendi riski tuvastamisega seoses Euroopas jäävad põhjalikkuselt veel alla näiteks Kanadas kasutatavatele meetmetele. Selles riigis tuleb näitena kõrgema riskikategooriasse kuuluvalt eraisikust kliendilt pärida lisaks eelmainitud teguritele ka:

- kliendi konto avamise eesmärki;
- rikkuse päritolu allikat;
- kliendi elukohta, töökoha või ettevõtte asukoha kaugust krediidiasutusest;
- kliendi igapäevaselt külastatavate kaupluste piirkonda;
- kavandatavate maksetehingute mahtu;
- peamiste partnerite andmeid, kellele makseid tegema hakatakse.¹³⁵

Hoolsuskohustusega seotud meetmeid ei saa olla autori arvates liiga palju, kuid ilmne ressurside kulutamine selleks ei ole mõistuspärane, kuid samas see peab olema piisav. Finantsinspeksioon on oma soovituslikus juhendis krediidi- ja finantsasutustele märkinud, et „Kohustatud isik on hoolsusmeetmeid kohaldanud piisavalt, kui kohustatud isikul tekib sisemine veendumus, et on täitnud hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse. Sisemise veendumuse kujunemisel võetakse arvesse mõistlikkuse põhimõtet“.¹³⁶ Kokkuvõttes peab pangal jääma veendumus, et kliendist ja tema tegevusest on aru saadud ning pangal ei ole rohkem kahtlust kliendi vara päriolu suhtes.

Krediidiasutuse riskiisu mõistet on erialakirjanduses tõlgendatud erinevalt ja kõlanud on ka sünonüümina väljend riskitaluvus. Ühe lähenemise järgi on risk ohu, haavatavuse ja tagajärje funktsioon.¹³⁷ Neljanda rahapesu direktiivi punkti 30 järgi on risk oma olemuselt üks muutuja ning erinevad muutujad võivad eraldi või kombineerituna potentsiaalset riski suurendada või vähendada mõjutades klientidele kohaldatavate hoolsusmeetmete taset.¹³⁸ M. Mäeker ja A. Nõmm on oma rahapesu tõkestamise alases teoses *AML Compliance Book* leidnud, et „riskihindamine (rahapesu ja terrorismi rahastamise lepingute kirjanduses nimetatud ka kogu ettevõtet hõlmavaks riskihinnanguks) on rahapesu ja terrorismi rahastamise toimimisviisi (ohud) ja selle, kuidas finantsasutust nendel eesmärkidel potentsiaalselt kasutada saaks (haavatavus), kombineeritud

¹³⁵ AdvisoryHQ. (2020). *The KYC AML Policy, Documents, Process – Guide and Overview for 2019-2020*. AdvisoryHQ News Corp global news media and publishing institution. Kanada. 5. oktoober 2020 Juhend. Kättesaadav: <https://www.advisoryhq.com/articles/the-aml-kyc-onboarding-lifecycle-process-flow/>, 15.12.2020.

¹³⁶ Finantsinspeksioon. (2017). Finantsinspeksiooni soovituslik juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“. Soovituslik juhend on kehtestatud Finantsinspeksiooni juhatuse 26.11.2018. a otsusega nr 1.1-7/172. Kättesaadav: https://fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf, 4.1.2, 13.04.2021.

¹³⁷ *Supra nota* 123.

¹³⁸ *Supra nota* 33.

hindamine. Selle kombineeritud hindamise tulemus annab ülevaate riskist, mis jääb alles pärast riskide vähendamise meetmete rakendamist (jääkrisk) ja mis on võimalik kahju (tagajärjed)“.¹³⁹

Juhtiv konsultatsioonikontsern Deloitte on sõnastanud riskiisu lihtsalt riskina, mida ettevõtte on valmis oma strateegia elluviimisel võtma. Peale teatud ebakindluse perioodi on märgata riskiisu võtmetegurite määratlemise osas tekkivat üksmeelt ja põhiosas on kujunemas ühine arusaam, mis võimaldab finantsasutustel ja reguleerivatel asutustel pidada antud teemal sisukat dialoogi. Siinkohal nõustub autor Deloitte'i lõppjäreldeusega, et regulatsioone välja töötavad organid ei ole oma seisukohta riskiisu raamistiku lõppvormis välja öelnud, mille põhjus võib olla selles, et eelistatakse ettevõtete enda poolt välja töötatud kontseptsiooni, mitte juba ettetäidetud küsimustiku kinnitamist.¹⁴⁰

RahaPTS järgi on riskiisu kogum kohustatud isiku riskide tasemest ja riskide tüüpidest, mida ta on oma tegevuse käigus valmis võtma selleks, et ellu viia oma majandustegevus ja strateegilisi eesmärgi.¹⁴¹ Uue 27.11.2017.aasta jõustunud RahaPTS järgi tuleb kohustatud isikutel lähtuvalt oma äritegevus eripärast tulenevate rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide tuvastamiseks, hindamiseks ja analüüsimiseks koostama riskihinnangu ning kõik selle riskihinnangu komponendid peavad moodustama ühtse terviku.¹⁴² Seega krediidasutus leiab risikianalüüsi teostamise kaudu oma tegevuses ette tulevad kõrgema riskiga tegurid ning teeb vastava hinnangu ja otsuse kõrgema juhtimistasandi kaudu, milliseid riske krediidasustus on valmis võtma. Sellega kaasneb kindlasti mitte vähem tähtis riskijuhtimise mudeli koostamine, kuidas leitud riske juhitakse (skriinimise, monitoorimise, sanktsioonikontrolli, jm. tegevuse kaudu). Samuti peavad olema kinnitatud ka vastava info krediidasutuse sisene liikumise kord kohaste hooldusmeetmete rakendamise kohta riskide maandamisel.

Koostatud riskihinnangu alusel määrab krediidasustus kindlaks tingimused millal võib klientide suhtes kohaldada lihtsustatud ja millal tugevdatud hooldusmeetmeid. „Üldiselt hooldusmeetmed on vahend, millega tagatakse rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist käsitlevate õigusaktide rakendamine ja heade äritavade kohandamine. Global Risk Advisory Services juht Brendan Hewson'i on aga avanud hooldusmeetme mõistet märkides, et hooldusmeetmed on

¹³⁹ *Ibid.*, lk 87, 31.12.2020.

¹⁴⁰ Strachan, D. *Head of Deloitte's EMEA Centre for Regulatory Strategy*. (2021). *Risk appetite frameworks. How to spot the genuine article*. Deloitte LLP. Kättesaadav: <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/financial-services/articles/risk-appetite-frameworks.html>, 02.02.2021.

¹⁴¹ *Supra nota* 69, § 10 lg 1.

¹⁴² Rahapesu andmebüroo. (2018). Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks. Kinnitatud 29.05.2018.a. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/29052018-rahapesuandmebuuroosoovitusedkohustatud....pdf?17f1fac677>, 23.12.2020.

hoosuskohustuse teostamine, protseduuride ja protsesside rakendamine, mis vähendavad riski ja võivad laiendada ärivõimalusi¹⁴³. Tugeva aluse rahapesu tõkestamise süsteemile krediidasutuses loobki panga poolt riskipõhise sisepoliitika ja protseduurireeglite kujundamine ja rakendamine hoosuskohustuse teostamisel eriti suuremat rahapesu ja terrorismi rahastamise ohtu kujutavate klientide suhtes. Hoosuskohustuse rakendamine aitab pangal aru saada konkreetsest kliendisuhete tüübist ja eesmärgist, mis võib aidata mõista ka seda milliseid tehinguid kliendil on üldse kavatsus tegema hakata. Riskipõhine hoosusmeetmete rakendamise protseduur aitab pangal õigeaegselt märgata, millal kliendi tehingud on muutunud ebaharilikuks ja kahtlaseks.¹⁴⁴

EBA andis 2017. aastal peale EL neljanda direktiivi ilmumist välja juhised krediidi- ja finantseerimisasutustele lihtsustatud ja tõhustatud hoosusmeetmete rakendamiseks ning tõi välja tegurid, mida need asutused peaksid arvestama rahapesu- ja terrorismi rahastamisega seotud riskide hindamisel üksiku kliendiga ja juhutehingu puhul. Samas on juhistes kindluse mõttes teada antud, et kõrgema riskiga kliendikategooriate suhtes ei tuleks EBA juhiseid ja ka direktiivi riskipõhisest lähenemisest lähtudes keelduda kliendisuhete sõlmimisest või hoopis lõpetada kliendisuhe.¹⁴⁵ Kui krediidasutus tuvastab hoosusmeetmete rakendamise jooksul, et pangal ei ole jäänud veendumust kliendi ja tema tegevusest aru saamisest ning võib olla jäänud kahtlus kliendi vara päriolu suhtes, siis tuleb pangal kohaldada tugevdatud hoosusmeetmeid. Tugevdatud hoosusmeetmete kohaldamise eesmärk on adekvaatselt juhtida ja maandada tavapärasest kõrgemat rahapesu ja terrorismi rahastamise riski. Sellisel juhul peab krediidasutus kohaldama täiendavaid protseduure tavapärastele kohustuslikele hoosusmeetmetele lisaks.¹⁴⁶

2019. aastal Euroopa Pangandusjärelevalve poolt koostatud ühisraportis toodi aga viimaste aastate krediidasutuste kliendisuhete lõpetamise ja kliendisuhete mittealustamisega seoses välja hoopis Euroopa Liidu finantssüsteemi ohustava uue teguri. See väljendub asjaolus, et selline suurema rahapesuriskiga klientide rahaline tõrjutus võib põhjustada maksetehingute tegemise mitteametlike või reguleerimata maksesüsteemide kaudu väljaspool regulaatorite poolt teostatavat

¹⁴³ Tkatsova, O. (2014). Rahapesu tõkestamise õiguslikud alused ja meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes, magistritöö, Tallinna Tehnikaülikool, Sotsiaalteaduskond, Õiguse instituut, 23.12.2020.

¹⁴⁴ *Federal Financial Institutions Examination Council Bank Secrecy Act/Anti-Money Laundering InfoBase. Customer Due Diligence — Overview.* 05/05/2018. Kättesaadav: https://www.fedsearch.org/ffiec/search;jsessionid=A8971CEF3D9AD19F2E133B2AA1A26ABD?source=sys_pub_ffiec&text=customer+due+diligence&Submit=Search, 03.03.2021.

¹⁴⁵ European Banking Authority (EBA). (2017). *Guidelines on risk factors and simplified and enhanced customer due diligence.* JC 2017 37. Kättesaadav: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/anti-money-laundering-and-e-money/guidelines-on-risk-factors-and-simplified-and-enhanced-customer-due-diligence>, 03.04.2021.

¹⁴⁶ *Supra nota* 131.

kontrolli. Ettevõtetele tuletati raportiga meelde, et riskipõhine lähenemine ei eelda nende keeldumist ega ärisuhete lõpetamist terve kõrgema riskiga kliendigrupiga, vaid pigem peaksid ettevõtted hindama üksikute klientide riske eraldi. Liikmesriike julgustati tagama, et seaduslikele klientidele ei keelataks juurdepääsu finantsteenustele, sest vastasel juhul võib Euroopa Liidus tervikuna suurenda rahapesu ja terrorismi rahastamise risk.¹⁴⁷

3.2. Siseriiklikud lahendused piiratud õigustega põhimaksekontode loomiseks.

Magistritöö esimese peatüki teises alapeatükis oli märgitud, oleks nüüdseks endiste krediitiasutuste klientidelt on avalikkuse ette jõudnud palju kaebusi seoses kliendisuhete alustamisest keeldumisega või kliendisuhete lõpetamisega. Kuna käesolev uurimistö keskendub ainult eraisikust krediitiasutuste klientide olukorrale, siis järgnevalt käsitletakse töös just seda temaatikat.

Eelnevalt oli välja toodud samuti põhjused, miks siiski on vaja avada eraisikule pangakontot kui põhimaksekontot, et saada ligipääsu elutähtsatele teenustele ja millistest ühiskondlikku elu puudutavatest hüvedest isik võib selle konto puudumisel ilma jääda ja selle tõttu isegi osutada ühiskonnast väljatõrjutuks. Seetõttu krediitiasutus peab sõlmima põhimakseteenuse lepingu Eestis seaduslikul alusel viibiva seadusekuuleka eraisikuga ning ei tohi isikut diskrimineerida elukoha, kodakondsuse või varalise seisundi tõttu.

Makseteenuse konto avamiskohustus ei ole krediitiasutuse jaoks absoluutne. Selleks, et tagada finantssektori stabiilsus ja usaldusväarsus, kehtivad makseteenus pakkujale ehk krediitiasutusele tavapärase ettevõtlusega võrreldes rangemad kliendivaliku põhimõtted. Euroopa Liidu otsekohaldatavatest määrustest tulenevaid piiranguid, KAS-i, RahaPTS-i, MKS-i, TMS-i vastavate sätete näol. Siiski eksisteerisid liidusiseste ja siseriiklike regulatsioonide poolt kehtestatud piiranguid krediitiasutusele maksekonto avamiseks eraisikust kliendiga.¹⁴⁸

Kuna uuritava teema suhtes, kas erisikust kliendile peab avama põhimaksekonto või mitte juhul kui on tegemist niiöelda krediitiasutuse rahapesu- ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonidest tulenevate nõuete kohaselt mittekvalifitseeruva kliendiga, põrkuvad autori hinnangul erinevad huvigrupid – ühelt poolt Euroopa Liidu poolt kehtestatud regulatsioonid, mille

¹⁴⁷ O'Connor, D. (2019). *European Supervisors Outline Financial Sector's AML Weak Spots. KYC Global Technologies (KYC360)*. 04 Nov 2019 artikkel. Kättesaadav: <https://www.riskscreen.com/kyc360/article/european-supervisors-outline-financial-sectors-aml-weak-spots/>, 02.01.2021.

¹⁴⁸ Varul, R., jt. (2020). *Võlaõigusseadus IV: Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Kirjastus Juura, 02.02.2021.

üle teostavad kontrolli järelevalveasustused, teiselt poolt krediidasustused ja nende seaduse piire kompav riskiisu määr ja viimaks kolmest nõrgim lüli, eraisik kui tarbija, kelle põhiõiguste üle otsuseid langetatakse. Käesoleva uurimistöö teemavalikus põhjendas autor, et praktikas ei ole selget lähenemist ja õiguslikku kindlust kas panga tegevus maksekonto avamisest keeldumisel ei riiva mitte eraisiku põhiõigusi. Autor on senise uurimistöö jooksul jõudnud veendumuseni, et mõni krediidasustus võib oma praeguse tegevusega olla riivanud eraisikust tarbija põhiõigusi ja seda põhimaksekonto avamisest keeldumise näol. Autor ei leidnud hetkel eksisteerivaid siseriiklikke kohtulahendeid eraisikute kohtusse pöördumise kohta oma õiguste kaitseks seoses pangakontode mitteavamisega krediidasutuste poolt. Autori arvates võib antud asjaolu olla tingitud kohtusse pöördumisega seotud riigilõivu sularahas tasumise võimaluse puudumisest. Samas saab ka kohus ainult kontrollida panga õigust kontot sulgeda, aga selleks, et kohustada panka kontot avama puudub seaduslik alus. Autori arvates, aga ei saa kogu vastustust antud küsimuses panna siiski krediidasutusele, kelle tegevuse eesmärk eraettevõttena on siiski eelkõige kasumi teenimine, mitte heategevus ning rahapesu - ja terrorismi rahastamise ning sanktsioonide vastaseid regulatsioone mitte piisava hoolega järgides rakenduvad sanktsioonid krediidasutusele ülisuurte sunniraha määrade näol¹⁴⁹ või isegi halvimal juhul võib Euroopa Keskpang Finantsinspektsiooni ettepanekul tunnistada kehtetuks panga krediidasutuse tegevusloa.

Analüüsitud probleemi kohta kohtulahendeid leidmata, eksisteerib siiski ka viimase aja eraisikust kliendi õigusi kaitsev otsus Iirimaa, mille langetas 9. aprillil 2019 aastal Iiri inimõiguste ja võrdõiguslikkuse komisjon (Irish Human Rights and Equality Commission – IHREC), mis asendab osaliselt Iiri Võrdõiguslikkuse Kohut. Komisjoni otsusega trahvis komisjon ühte iiri panka 4000 GBP-ga (neli tuhat inglise naelsterlingit), selle eest, et pank oli keeldunud Süüria pagulasele pagulase reisdokumendi alusel kontot avamast.¹⁵⁰

Autori arvates võiks Eestis Iirimaa inimõiguste ja võrdõiguslikkuse komisjoniga sama õigusjõudu omav instituut olla ka Eesti Inimõiguste Keskus (edaspidi EIK), hetkeseisuga analüüsitavas küsimuses EIK poole pöördutud ei ole. Seega on eraisikud kontode mitteavamise tõttu pöördunud oma õiguste rikkumise osas õiguskantsleri poole. Asjaolu, et õiguskantsler on antud teema osas

¹⁴⁹ *Supra nota* 69, § 65 lg 2, 2.

¹⁵⁰ IHREC otsus. (2019). *Syrian Refugee Wins Equal Status Case for Refusal of Bank Account*. Pressiteade 09.04.2019. Kättesaadav: <https://www.ihrec.ie/syrian-refugee-wins-equal-status-case-for-refusal-of-bank-account/>, 27.12.2020.

palunud algatada mitmeid järelevalvemenetlusi, näitab, et antud küsimuse osas on olemas piisav avalik huvi.

Euroopa Komisjon on pakkunud välja mitu valikuvõimalust aitamaks eraisikuid, kes krediidasutuse kontrollimeetmete järgi kliendiks ei sobi. Ühe võimalusena soovitatakse pakkuda vähem maksevõimelistele klientidele lihtsustatud ja piiratud võimalustega põhimaksekontot mõistliku hinna eest või tasuta ning kui krediidasutused sellist võimalust vabatahtlikult ei paku peaks riik määrama ühe või mitu panka, kes garanteeriks kõikidele tarbijatele põhimakseteenuste olemasolu sellises piiratud vormis. Õiguskantsler on samuti leidnud, nagu eelnevad uurimistöö osas oli märgitud, et Eestis saaks seadusega kohustada krediidasutusi pakkuma kõigile tarbijatele piiratud põhimakseteenust.¹⁵¹

Peale õiguskantsleri pöördumist rahandusministri poole seoses maksekontode sulgemisega seotud küsimuses teostati ministeeriumis vastav analüüs, mille tulemina asus ministeerium seisukohale, et pangad peavad kontode sulgemisotsuseid paremini põhjendama.¹⁵² Kavandatavate muudatuste jõustudes KAS-is peab krediidasutus nii eraisikuid kui ettevõtteid teavitama põhjustest, miks kontot ei avatud või miks klindisuhe lõpetati, välja arvatud rahapesu kahtluse korral, kui pank ei tohi oma otsust põhjendada. Vastavat KAS muudatust menetletakse RahaPTS ja muude seaduste muutmise seaduse raames.¹⁵³

Maksekonto on makseteenuse kliendi nimel maksetehingute täitmiseks peetav konto.¹⁵⁴ Makseteenuse lepingut reguleerivad sätted põhinevad peamiselt Euroopa Liidu õigusel. Euroopa Liidu direktiiv 2014/92/EL maksekontoga seotud tasude võrreldavuse, maksekonto vahetamise ja põhimaksekontole juurdepääsu kohta. Nimetatud direktiivi kohaselt ei tohi maksekontot avada soovijaid diskrimineerida ei kodakondsuse ega elukoha järgi. Samuti peaks olema tagatud põhimaksekontole juurdepääs olenemata kliendi ehk tarbija finantsolukorrast.

Autori arvates tuleks leida võimalus siseriiklike regulatsioonidega tarbija põhiõigusi arvestades piirata krediidasutuse lepinguvabadust eriregulatsiooniga tüüptingimuste osas. Selleks peaks KAS kohustama krediidasutust sõlmima eraisikuga piiratud õigustega maksekonto lepingu,

¹⁵¹ *Supra nota* 110.

¹⁵² *Supra nota* 45.

¹⁵³ Rahandusministeerium. (2020). Pangad peavad hakkama kontode sulgemist senisest enam põhjendama. 5.märtsi 2020.a. uudis. Kättesaadav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/pangad-peavad-hakkama-kontode-sulgemist-senisest-enam-pohjendama> , 03.02.2021.

¹⁵⁴ *Supra nota* 62, § 709 lg 4.

arvestades seejuures RahaPTS toodud keeldumise aluseid, millest kindlasti kehtivad olid leidnud märkimist käesoleva töö alapeatükis 2.3.

Antud küsimuses oli ka alates 28.09.2020. aastast riigikogus olnud menetluses Krediidiasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu (248 SE), mille 28.09.2020.a. algatas rahanduskomisjon riigikogu liikmete ettepanekul ja millega pidi muudetama ja täiendama KAS §-i 89 selliselt, et iga krediidiasutusele sisuliselt pannakse kohustus teenindada Eesti kodanikest ja elanikest kliente ja Eestis registreeritud juriidilisi isikuid ning ühtlasi tagama, et teenuse osutamine sellisele kliendile ei katkeks.¹⁵⁵ Eelnõu seletuskirjas leiti, et praegune KAS § 89 lg 9 laialdase kasutamisega ei ole kodanikud kaitstud krediidiasutuse ühepoolse ja põhjendamata otsuse eest kui kontot ei avata või kliendisuhe lõpetatakse.¹⁵⁶ Eelnõuga 248 SE prooviti viia krediidiasutuste arvelduskontoga seonduvad lepinguvabaduse põhimõtted kooskõlla põhiseadusega ning seeläbi tagada isikute põhiõigustes sätestatud kohustuse täitmine, mis tähendab seda, et isiku omandit ei tohi üldiste huvide vastaselt kasutada.

Krediidiasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas oli ka viidatud Riigikohtu Tsiviilkollegiumi 4. märtsi 2010.aasta otsusele, milles Riigikohus kinnitas, et pangateenuse puhul ei ole tegemist absoluutse lepinguvabadusega ja esmavajaku teenuse nagu pangakonto osas tuleb avalikult teenust pakkuva ettevõtja lepinguvabadust piirata avalikes huvides nii sõlmimise kui ka lepingutingimuste vabaduse osas.¹⁵⁷ Seaduseelnõu seletuskirja järgi ei saa arvelduskonto sõlmimisel lähtuda lepinguvabaduse põhimõttest ning klient kellele kontot ei avata saab pöörduda ka teise teenuseosutaja poole.¹⁵⁸ Autor jagab seletuskirjas toodud vaatenurka, kuna kliendile ei ole sellega garanteeritud maksekonto lepingu saamine, kuna teised krediidiasutused saavad vastata sama moodi. Vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivile 2014/92/EL on liikmesriikidel küll lubatud maksekonto avamise taotlus tagasi lükata kui tarbijal on juba konto olemas ühes asjaomase liikmesriigi pangas. Taotlust ei tohi aga tagasi lükata sellisel juhul kui tarbija teatab, et ta on saanud teise pangakonto sulgemise kohta. Viimase kohta peab klient andma pangale kirjaliku kinnituse.¹⁵⁹ Eestis aga ei ole siiani nimetatud direktiivi säte seadustesse üle võetud, mistõttu on pankadel kohustus isiku teise pangakonto olemasolul siiski eraisikuga

¹⁵⁵ Riigikogu. (2020). Krediidiasutuste seaduse muutmise seadus 248 SE. 28.09.2020. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/be10148e-db15-4ceb-95b5-778d76ac9231/Krediidiasutuste%20seaduse%20muutmise%20seadus> , 02.02.2021.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ RKTko 3-2-1-164-09 p 30, 02.02.2020.

¹⁵⁸ *Supra nota* 136.

¹⁵⁹ *Supra nota* 60, Art 16, p 5.

põhimakseteenuse osutamiseks leping sõlmida, välja arvatud isiku rahapesu- ja terrorismi rahastamise kahtluse olemasolu korral.

Autori arvates ei olnud Krediidiasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu algatajad analüüsinud tõstatatud muudatusi koosmõjus RahaPTS-i sätetega. Samuti oleks eelnõu olnud vastuolus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/92/EL sisalduvate sätetega ja Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2011.a. makseteenuse direktiivi juurde antud soovitusel, millega tagatakse, et kõik liikmesriigi territooriumil elavad kindla alukohata tarbijad saaksid juurdepääsu põhimaksekontole. Nagu magistratöö esimese peatüki esimeses alapeatükis oli märgitud võeti Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv makseteenuste kohta siseturul 2007/64/EÜ Eesti õigusesse üle Makseasutuste ja e-raha asutuste seaduse (edaspidi MERAS) ning võlaõigusseaduse 40. peatüki (maksekäsund ja makseteenus) kaudu, mistõttu tuleks KAS muudatustes kaasata ka VÕS-i makseteenuse osa.

Rahandusministeerium tegi nimetatud seaduseelnõu osas ettepaneku, et makseteenuse pakkumine oleks siiski tagatud kõigile isikutele, kuid lihtsustatud korras ja piiratud kujul (näiteks, et ühe ja ainult Euroopa Majanduspiirkonna makse limiidiks võiks olla 1000 eurot). Selliselt kontolt võidakse sooritada makseid vaid kaupade ja teenuste eest seega piiratud mahus. Selline krediidiasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu, aga lükati Riigikogu poolt tagasi 8. detsembril 2020, kuna sellise lihtsustatud maksekonto seadusesse sisse viimine vajab täiendavat analüüsi, kuna ei olnud arvestatud kehtivast õigusest ja rahapesu tõkestamise regulatsioonidest tulenevaid hoolsusmeetmetest tingitud piiranguid maksekontole.¹⁶⁰

Rahapesu tõkestamise rahvusvahelistest regulatsioonidest tulenevalt peaks autori arvates jääma krediidiasutuse jaoks alles siiski kohustus keelduda põhimakseteenuse lepingu sõlmimisest eraisikuga juhul kui:

- kontot soovinud isik ei täida RahaPTS § 20 lõike 1 punktides 1-5 sätestatud nõudeid.

Selle seadusepunkti sisustamiseks tuleb krediidiasutusel autori arvates analüüsida Rahapesu andmebüroo kahtlaste tehingute indikaatoreid*, mis olid välja toodud käesoleva magistratöö esimese peatüki teise alapeatüki punktis 2.1.:

*) Pangal on kahtlus isiku poolt esitatud andmete tõe vastavuses.

¹⁶⁰ *Supra nota* 136, 17.11.2020 rahandusministeeriumi arvamus.

*) Kliendi suhtes ei ole võimalik täita hoolsusmeetmeid.

Selline kliendisuhtest keeldumise alus tuleneb autori arvates juba põhimaksekonto taotleja ja krediidasutuse vahelisest usaldusleppest. Konto avamissooviga isiku käitumisest nähtub siin pahatahtlikkus ja tegelike asjaolude varjamine toimingute sooritamiseks.

*) Isiku suhtes on varasemalt teadaolev või hoolsusmeetmete rakendamise käigus tekkinud rahapesukahtlus.

Antud punktiga seoses tuleb krediidasustusel põhjalikult analüüsida eraisikust kliendi suhtes teadaolevaid rahapesukahtluse asjaolusid. Autor on arvamisel, et ainult krediidasutusele õiguskaitseasustusest laekunud teabe pinnalt on keeruline isikule maksekontot avada, põhjusel, et sellega võidakse takistada menetluse edasist käiku. Juhul kui eraisiku rahapesu eelkuritegu on aegunud, ei tähenda see fakt endise riigiprokuröri Steven-Hristo Evestuse arvamisel, et puudub rahapesu kuriteo edasiseks menetlemiseks seaduslik alus ja menetlust võib alustada ka hiljem.¹⁶¹ Samas rahapesukuritegu peab olema võimalik eelkuriteost eristada ning selle ebaõigussisu ei tohi eelkuriteos ammendada.¹⁶²

Juhul kui teadaolev rahapesukahtluse aluseks olev süütegu on aegunud, on käesoleva töö autor arvamisel, et aegumisega on teo karistusväärtus aja möödudes vähenenud, seega ei täidaks maksekonto mittevõimaldamine rahapesusüüteo eest enam oma esialgset eesmärki rahapesu või muu kuritegeliku tegevuse tõkestamisel. Samuti ei tuleks keelata maksekonto avamist juba karistust kandnud eraisikule, vaid konto avamisega võimaldataks isikul jätkata elu tavakorras õiguskorrale liidu elanikuna. Viimase punkti osas on hetkel kehtiv rahvusvaheline õigus pigem keelaval seisukohal, kuid autori arvates peaks olema isiku põhiõigusi arvestades võimalik avada maksekonto, kuid siis juba piiratud tingimustel.

Eelnevalt oli magistritöös autori poolt välja pakutud ettepanek seadusemuudatusteks piiratud õigustega maksekonto loomiseks. Piiratud konto tingimused võiksid autori seisukohalt olla järgmised:

- konto ajaline kehtivus 1 aasta (senise kliendisuhte analüüsi pinnalt pikendatav);
- raha väljavõtmisele kehtestatud limiidid;
- päeva ülekandele kehtestatud limiit ja kuulimiit;
- maksimaalse kontosaldo olemasolu nõue;

¹⁶¹ Evestus, S.H. (2015). Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul. – *Juridica*, Nr. 5, 360 – 365.

¹⁶² Kärner, M. (2019). Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil. - *Juridica*, Nr.7, 521.

- limiit maksekontoga seotud laenukontole.

Piiratud maksekonto kasutamise kaudu on rahapesu kahtlusega isikul võimatu krediidasutuse pideva äriseire toimides rahapesu kuritegu toime panna, ning sellised väiksemahulised rahakanded tõenäoliselt ei ahvatle kurjategijaid kuritegelikule tegevusele. See kindlasti tooks kaasa endas ka väiksemat riski pangale. Samas isikule on tagatud ligipääs põhimakseteenusele ja õiguskaitsele ning on ka välistatud isiku sotsiaalne ja majanduslik tõrjutus.

Autor eraldas eelnevalt teadlikult rahapesu süüteo terrorismi rahastamisest. Kui rahapesu või muu kuritegelik tegevus on isiku poolt suunatud otseselt isiku kriminaalse tulu legaliseerimisele, kaudselt kahjustades finantssüsteemi, siis terrorism on antud isiku poolt teostatud rahvusvahelise julgeoleku vastane üldohtlik kuritegu, millele ei saa olla kahtepidi lähenemist ja soovi võimaldada isikul säilitada isiku sotsiaalne ja majanduslik seotus riigiga, mille kaudu või vastu ta sooritas või aitas sooritada terroriakti. Seega teadaoleva terrorismi kahtlusega isikule ei tohiks võimaldada ka piiratud maksekonto avamist. Samal alusel kehtib konto avamise keeld ka sanktsioneeritud isikule.

Rahandusminister on seoses krediidasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu algatamisega välja öelnud ka mõtte, et seoses vaidlustega krediidasutuste kontode avamisest keeldumisega ja kliendisuhete lõpetamisega, tuleks luua iseseisva kohtuvälise organina finantsombudsmani institutsioon, kuhu saaksid oma õiguste kaitseks seoses finantsteenustega pöörduda kõik, nii eraisikud kui ka ettevõtted.¹⁶³

Autori arvates õigustaks selline institutsioon ennast igati, kuna arvatavalt oleks sellisel juhul isikutele pöördumine riigilõivu vaba ja tavainimesele kergesti kättesaadav avalik teenus.

Rahapesu tõkestamise rahvusvahelistest regulatsioonidest tulenevalt tuleks autori arvates jätta krediidasutuse jaoks alles siiski kohustus keelduda põhimakseteenuse lepingu sõlmimisest eraisikuga ainult juhul kui kontot soovinud eraisik ei täida RahaPTS § 20 lõike 1 punktides 1-5 sätestatud nõudeid.

Erandina kui rahapesukahtluse aluseks olev süütegu on aegunud, võib sellisele eraisikule avada põhimaksekonto teatud piirangutega (piiratud konto): ajutine konto, kohustuslik kontosaldo olemasolu, konto kasutamise ja raha välja võtmise limiidid. Sellisel juhul ei oleks otseselt rikutud ka RahaPTS §-i 42 lg 1 punkt 2-te, kuna sellisel juhul peaks pangal olema hetkel olemasolev

¹⁶³ *Supra nota* 134.

teadmine, et ärisuhte loomisel eraisikuga on just sel ajahetkel pangal kahtlus, et isik tegeleb (olevikus) rahapesu ja terrorismi rahastamisega.¹⁶⁴

Krediidiasutused peaksid avama konto ka neile eraisikust võlgnikele olenemata sellest, kas isikutel on konto mõnes teises liidu pangas konto, isegi juhul kui pank on saadetud maksuhalduri korraldus kontode arestimise kohta, luues MKS-is normierandi võlgnikele eelmärgitud piiratud maksekonto näol.

Autor teeb ettepaneku leida siseriiklike regulatsioonidega eraisikust kliendi ehk tarbija põhiõigusi arvestades võimaluse krediidiasutuste lepinguvabaduse eriregulatsiooniga tüüptingimuste osas, milleks peaks KAS krediidiasutust kohustama eraisikuga sõlmima piiratud maksekonto lepingut mõistliku hinnaga. Piiratud maksekonto eelise puhul tõi autor töös välja krediidiasutusele madala kontrollitud riski ja eraisikust kliendile võimaluse limiteeritud, lühikese kehtivusajaga, ülekandetehinguid võimaldavale maksekontole.

¹⁶⁴ *Supra nota* 63.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsida nii liidusiseseid kui ka siseriiklikke rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioone seoses pangateenuste osutamisega krediitiasutuste poolt ning autori rõhuasetus töös keskendus krediitiasutustega seondult peamiselt eraisiku õigusele põhimaksekontole. Analüütilise meetodika abil toodi töös välja olemasolevad piirangud eraisiku maksekonto avamisele ja kasutamisele krediitiasutuses.

Krediitiasutused avavad igapäevaselt kliendikontosid või keelduvad konto avamisest. Autor analüüsis töös, kas panga tegevus maksekonto avamisest keeldumisel ei riiva mitte eraisiku põhiõigusi. Analüüsi tulemusel jõudis autor järeldusele, et vähesel määral võivad mõned krediitiasutused olla oma senise tegevusega maksekontode mitteavamisel olla riivanud eraisikute põhiõigusi. Samas ei leidunud vastavat siseriiklikku kohtupraktikat eraisikutele põhimaksekonto mitteavamise osas. Autor tegi järelduse, et põhjuseks oli kohtuspeördumisel ülekandega tasutav riigilõiv. Seetõttu olid isikud leidnud väljapääsu õiguskantsleri poole pöördumisest.

Töö teema aktuaalsus avaldus seoses hiljuti avalikkuse ette jõudnud Eesti pankade rahapesu skandaaliga, mille tõttu oli viimastel aastatel esile kerkinud mitmeid probleeme seoses eraisikutele pangakonto avamisest keeldumisega viidates nende rahapesu seosele.

Töö eesmärgi saavutamiseks oli töös analüüsitud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonide kujunemist pangateenuste osutamisel. Töös oli analüüsitud kvalitatiivselt temaga seotud siseriiklikke liiduüleseid regulatsioone ning nendest tulenevaid õigusi eraisiku põhimaksekontole. Analüütilise meetodika kasutamisel kasutati akadeemilisi allikaid, milliseid teema uudsuse tõttu leidis siseriiklikult piiratud koguses, et saada kehtiva regulatsiooni järgi kinnitust krediitiasutuse lepinguvabadusele eraisikuga lepingu sõlmimisest keelduda.

Töös püstitatud hüpotees, et rahapesu- ja terrorismi rahastamist või kuritegude ennetamist ja uurimist käsitlevad normid ei võimalda krediitiasutusel konto avamist kõigile eraisikutele, et tagada nende juurdepääs minimaalsetele pangateenustele, sai kinnitust.

Magistritöö struktuur oli rajatud kolmele peatükile, mis omakorda koosnesid alapeatükkidest. Esimeses peatükis käsitleti teoreetiliselt rahapesu- ja terrorismi rahastamise vastaseid regulatsioone nii Euroopa Liidus, rahvusvaheliselt kui ka Eestis. Samuti analüüsiti töös siseriiklikest ja Euroopa Liidu tulenevaid eraisiku õigusi põhimaksekontole. Töös oli autor uurimisteema laialivalgumise takistamise eesmärgil keskendunud ainult kontot avada soovivatele eraisikutele.

Magistritöö teises peatükis käsitleti kehtivaid piiranguid eraisiku maksekontode avamisele ja kasutamisele krediidasutustes. Samuti toodi töös välja krediidasutuse lepinguvabadusest ja riskiiskust põhjustatud lähenemine kliendiga ärisuhte loomisele või sellest keeldumisele kehtivate regulatsioonide piirides.

Kolmandas peatükis analüüsiti Euroopa Liidu regulatsioonide poole kehtestatud raame eraisikule piiratud käsutusõigusega maksekonto võimaldamiseks. Samas analüüsiti töös ka regulatsioonidest tulenevaid võimalusi eraisikust kliendi suhtes hoolsusmeetmete lihtsustamiseks. Viimases töö alapeatükis tegi autor ettepanekuid siseriikliku seadusandluse muudatusteks, mille kaudu võiksid teatud piirangutega saada seadusliku aluse maksekonto omamiseks eraisikud, kelle suhtes võib krediidasutusel kliendisuhete loomisel olla rahapesukahtlus. Siiski jõudis autor töös järeldusele, et rahapesu ja terrorismikahtlusega eraisikutele maksekontode avamise suhtes eksisteerivad ikkagi teatud erandid, mille puhul ei ole siiski kõikidele eraisikutele (ilmne pahatahtlikkus ja puuduv tahe koostööks krediidasutusega) võimalik kontot avada.

Autori arvates tuleks leida võimalus siseriiklike regulatsioonidega tarbija põhiõigusi arvestades piirata krediidasutuse lepinguvabadust eriregulatsiooniga tüüptingimuste osas, milleks peaks KAS kohustama krediidasutust sõlmima eraisikuga piiratud õigustega maksekonto lepingu mõistliku hinnaga, arvestades seejuures RahaPTS toodud keeldumise aluseid, millest kindlasti kehtivad olid leidnud märkimist käesoleva töö alapeatükis 2.3.

Piiratud konto tingimused võiksid olla järgmised:

- konto ajaline kehtivus 1 aasta (senise kliendisuhete analüüsi pinnalt pikendatav);
- raha väljavõtmisele kehtestatud limiidid;
- päeva ülekandele kehtestatud limiit ja kuulimiit;
- maksimaalse kontosaldo olemasolu nõue;
- limiit maksekontoga seotud laenukontole.

Piiratud maksekonto eelise puhul tõi autor välja krediidasutusele madala kontrollitud riski ja eraisikust kliendile võimaluse limiteeritud, lühikese kehtivusajaga, ülekandetehinguid võimaldavale maksekontole.

SUMMARY

The aim of this master 's thesis was to analyze both EU and national anti - money laundering and anti - terrorist financing regulations in relation to the provision of banking services by credit institutions, and the author' s emphasis on credit institutions focused mainly on the right to a basic payment account. The analytical methodology was used to highlight the existing restrictions on opening and using a private payment account with a credit institution.

Credit institutions open customer accounts on a daily basis or refuse to open an account. The author analyzed in the thesis whether the activities of the bank in refusing to open a payment account do not infringe the fundamental rights of an individual. As a result of the analysis, the author concluded that some credit institutions may have infringed the fundamental rights of individuals by not opening payment accounts in the past. However, there was no corresponding national case-law on the non-opening of a basic payment account for individuals. The author concluded that the reason was the state fee paid by transfer upon going to court. Therefore, the persons had found a way out of applying to the Chancellor of Justice.

The topicality of the work subject was stated in connection with the recent public money laundering scandal of Estonian banks, due to which several problems had arisen in recent years regarding the refusal of individuals to open a bank account, referring to their money laundering connection.

The hypothesis that the rules on money laundering and terrorist financing or crime prevention and investigation do not allow a credit institution to open an account for all individuals to ensure their access to minimum banking services has been confirmed.

In order to achieve the aim of the work, the development of regulations for the prevention of money laundering and terrorist financing in the provision of banking services was analyzed. The paper analyzed qualitatively the related national regulations across the Union and the rights to the basic payment account of an individual arising from them. The analytical methodology used academic sources, which, due to the novelty of the topic, were found in a limited number of countries in order to obtain confirmation of the credit institution's freedom to contract with a private person under the current regulations.

The structure of the master's thesis was based on three chapters, which in turn consisted of subchapters. The first chapter dealt theoretically with anti-money laundering and anti-terrorist financing regulations in the European Union, internationally and in Estonia. The rights of an individual to a basic payment account arising from national and European Union were also analyzed. In order to prevent the spread of the research topic, the author had focused only on individuals who want to open an account.

The second chapter of the master's thesis dealt with the existing restrictions on the opening and use of private payment accounts in credit institutions. The approach caused by the credit institution's freedom of contract and risk aversion to establishing or refusing to establish a business relationship with a customer within the limits of the applicable regulations was also pointed out.

The third chapter analyzed the framework established by the European Union regulations for providing a payment account with limited access rights to an individual. At the same time, the work also analyzed the possibilities arising from regulations to simplify due diligence measures for private individuals. In the last subchapter of the work, the author proposed changes in national legislation, through which, with certain restrictions, individuals who could be suspected of money laundering by a credit institution when establishing a customer relationship could become a legal basis for holding a payment account. However, the author concluded that there are still certain exceptions to the opening of payment accounts for individuals suspected of money laundering, in which case it is not possible to open an account for all individuals (obvious malice and lack of cooperation with a credit institution).

The author proposed, taking into account the fundamental rights of a private customer or consumer with national regulations, to find an opportunity with standard regulation of special freedom of credit institutions, which should oblige a credit institution to enter into a limited payment account agreement with a private person at a reasonable price. In the case of the advantage of a limited payment account, the author pointed out to the credit institution the low controlled risk and the possibility for a private customer to have a payment account with a limited, short validity period that allows transfer transactions.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Teadusraamatud ja teadusartiklid

1. Bernstein, J. (2019). *The LAUNDROMAT. Illicit Money. Political corruption. Global fraud. This i show the world really works.* Great Britain. Clays Ltd, Elcograf S.p.A.
2. Borlini, L., Montanaro, L. (2017). The Evolution of the EU Law Against Criminal finance: The „Hardening“ of FATF Standards Within the EU.- *Georgetown Journal of International Law*, Number 4. Volume 48.
3. Byrne, J.J. (2000). Know your Customer: What Happened and What Happens Next? *Journal of Money Laundering Control*, Vol.1. Feb. 2000, 345.
4. Dominova, I. (2019). Bank's Internal Control Based on the Model "Four Lines of Defense": Features and Benefits. *Ukraina. Oblik i Finansi [2307-9878] 2019 kd.:84 nr.:2(84) lk.:118 -123.* Kättesaadav: <http://www.afj.org.ua/pdf/664-vnutrishniy-kontrol-bankiv-na-osnovi-modeli-chotiri-linii-zahistu-osoblivosti-ta-perevagi.pdf> , 01.04.2021.
5. Esoimeme, E. (2015). *The Risk-Based Approach to Combating Money Laundering and Terrorist financing. First Edition. United States of America.* Eric Press.
6. Kull, I. (1999). *Lepinguõigus I.* Tallinn: Kirjastus Juura.
7. Mäeker. M., Nõmm, A. (2020). *The AML Compliance Book. 150 golden rules.* Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.
8. Schlechtriem, P. (1999). *Võlaõigus. Üldosa.* Tallinn: Kirjastus Juura.
9. Siibak, K. (2011). *Pangandussüsteemi usaldusväärsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes.* -Tartu Ülikool Doktoritöö.
10. Sootak, J., Pikamäe, P. (2015). *Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Kirjastus Juura.
11. Study Guide. *CAMS Certification Exam. Advanced financial Crime Professionals Worldwide.* (2016). ACAMS.
12. Varul, R. jt. (2020). *Võlaõigusseadus IV: Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Kirjastus Juura.
13. Platt, S. (2015). *Criminal Capital. How the Finance Industry Facilitates Crime.* USA. Palgrave Macmillan.
14. Müller, L. (2008). *Tegevuspaik Zürich. Rahvusvahelise finantskuritegevuse Varjatud Maailm.* Tallinn: Kirjastus Juura.

15. Kingisepp, M. (1998). Tüüptingimuste õigusliku reguleerimise vajadus ja põhimõtted lepinguteoorias.- *Juridica*, Nr. 9.
16. Moh, Z., Maulidi., A. (2018). *FIGHTING AGAINST MONEY LAUNDERING. BRICS LAW JOURNAL, Volume V (2018) Issue 3.*
17. Moser, M. (1995). Switzerland: *New Exceptions to Bank Secrecy Laws Ained at Money Laundering and Organized Crime. Case Western Resereve Journal of International Law. Vol 27 Issue 2, Article 4, 321-346.*
18. Mäeker, M., Nõmm, A. (2020). Pangasaladuse hoidjast politseinikuks. - *Juridica*, Nr. 8
19. Siibak, K. (2002). Pangasaldus. .- *Juridica*, III.
20. Siibak, K. (2014). Kontosuhet käsitleva kohtupraktika mõningad probleemid .- *Juridica*, Nr 9.
21. Siibak, K. (2015). Mõningad virtuaalrahaga seotud õiguslikud probleemid.- *Juridica*, Nr. 5.
22. Tibar, I. (2007). Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – *Juridica*, Nr. 8.
23. Tibar, I. (2018). Tähelepanekuid uue rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse jõustumisega seoses.- *Juridica*, Nr. 1.
24. Ulst, I. (2003). Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantssüsteemi kaitsmine.- *Juridica*, Nr.7.
25. Uusen-Nacke, T. (2003). Kolmandat isikut kaitsev leping. Asjatundja vastutus kolmandate isikute ees.- *Juridica*, Nr. 3.
26. Wit, J. (2007). *A risk-based approach to AML A controversy between financial institutions and regulators. Emerald Publishing Limited, 15 May 2007.*
27. Föderaalne finantseerimisasutuste eksaminõukogu (*Federal Financial Institutions Examination Council – FFIEC*) *FFIEC BSA/AML Examination Manual. (2018). Customer Due Diligence — Overview 05.05.2018, 11.03.2021.*
28. Evestus, S.H. (2015). Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul. – *Juridica*, Nr. 5.
29. Kärner, M. (2019). Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil.- *Juridica*, Nr. 7.
30. Kirk, D. (2000). *Money-Laundering Prevention: A 21st-Century Spanish Inquisition. United Kingdom. Journal of Money Laundering Control. Abstract. (01.01.2000), Vol. 3/4.*
31. Mugarura, N. *Customer due diligence (CDD) mandate and the propensity of its application as a globaal AML paradigm. Journal of Money Laundering Control 2014, JMLC 17,1.*

Eesti õigusaktid

32. PS RT I 1992, 26, 349.
33. KAS RT I 1995, 4, 36.

34. HOS RT I 2017, 03,03,1.
35. MERAS RT I 2010, 2, 3.
36. VÕS RT I, 2001, 81, 487.
37. KAS RT I, 1999, 23, 349.
38. RahaPTS RT I, 2017, 2.
39. RSanS RT I, 2019, 11, §20.
40. Rahapesu tõkestamise seadus RT I, 1998, 110, 1811.
41. MKS RT I, 2002, 26, 150.
42. TMS RT I, 2005, 27, 198.
43. Rahandusministri 3. aprilli 2008. a määrus nr 10 «Nõuded krediidi- ja finantseerimisasutuse poolt kehtestatavatele protseduurireeglitele ning nende rakendamisele ja täitmise kontrollimisele» RT I, 2010, 11. Muudetud rahandusministri 3. juuli 2012.a. määrusega nr 31.

Eesti kohtulahendid

44. RKKKo 3-1-1-101-16
45. RKTKo 3-2-1-164-09

Euroopa Liidu õigusaktid

46. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2007/64/EÜ, 13. november 2007, makseteenuste kohta siseturul ning direktiivide 97/7/EÜ, 2002/65/EÜ, 2005/60/EÜ ja 2006/48/EÜ muutmise ning direktiivi 97/5/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta. – ELT L 319, 05.12.2007.
47. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/92/EL, 23. juuli 2014, maksekontoga seotud tasude võrreldavuse, maksekonto vahetamise ja põhimaksekontole juurdepääsu kohta (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 257/214, 28.8.2014.
48. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ sätteid rahapesu vältimise ja terrorismi rahastamise takistamise kohta (EMPs kohaldatav tekst).- ET L 309/15, 25.11.2005.
49. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 91/308/EMÜ, 10. juuni 1991, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – ELT L 166/77, 28.06.1991.
50. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, 4. detsember 2001, millega muudetakse nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – ELT L 344, 28.12.2001.
51. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse

kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141, 05.06.2015.

52. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, 30. mai 2018, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 156/43, 19.06.2018.

53. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/1673, 23. oktoober 2018, rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil. – ELT L 284/22, 12.11.2018.

54. Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012/C 326/02). - ELT C 326/391, 22.10.2012.

Muud allikad

55. Europol. Koduleht. *Money laundering*. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime/money-laundering> , 03.03.2021.

56. Siibak, K. (2002). Pangasaldus Tallinn: Kirjastus Juura.

57. Lötscher, B., Buhr, A. (2015). *Tax fraud to become predicate offence to money Laundering*.

Ilo. Article 31. August 2015. Kättesaadav:

<https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/White-Collar-Crime/Switzerland/CMS-von-Erlach-Poncet-Ltd/Tax-fraud-to-become-predicate-offence-to-money-laundering> ,

03.04.2021.

58. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). *Guidelines. Sound management of risks related to money Laundering and financing of terrorism*, lk 5-6. Kättesaadav:

<https://www.bis.org/bcbs/publ/d505.pdf> , 01.03.2021.

59. ÜRO konventsioon terrorismi rahastamise tõkestamise kohta (*United Nations Organisation, International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*), 9 detsember 1999.

Artikkel 2 lõige 1.

60. Mathers, C. (2005). Kuritegevuse kool: rahapesu. Kanada: Key Porter Books *Limited* (2004).

Tõlge eesti keelde (Olion).

61. Camacho, P. (2017). San Manuel Casino vastavuskontrolli asepresident. Meyer Lansky: The Godfather of Money Laundering. Kättesaadav: <https://www.linkedin.com/pulse/meyer-lansky-godfather-money-laundering-paul-camacho/> , 01.03.2021.

62. Fishel, H. (2018). Timera Media. Meyer Lansky – *The American Jewish Mobster Who Hunted Down Nazi Sympathizers And Secured New York Harbor*. Kättesaadav:

<https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/lansky-american-jewish-mobster.html> ,

01.03.2021.

63. Basel Committee on Banking Supervision. *History of the Basel Committee*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/bcbs/history.htm> , 03.03.2021.
64. Basel Committee on Banking Supervision. (1988). *Prevention of Criminal Use of the Banking system for the Purpose of Money Laundering*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf> , 03.03.2021.
65. FATF-i koduleht. (2021). Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> , 03.03.2021.
66. Seletuskiri rahapesu-ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. (2017). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fb03e20e-caf7-463d-9b60-ddf6021742b2/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20t%C3%B5kestamise%20seadus> , 01.02.2021
67. Swedbank AS. (2021). Üldtingimused. Kättesaadav: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/home/important/cond_general_est_2021_01_01.pdf , 10.03.2021.
68. Fraefel, N. Research associate Legal and Compliance. *Swiss Banking. Swiss Bankers Association. The fight against money laundering*. Kättesaadav: <https://www.swissbanking.org/en/topics/regulation/the-fight-against-money-laundering> , 01.03.2021.
69. Basel Committee on Banking Supervision. (2015). *Consultative Document General guide to account opening*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d331.pdf> , 05.02.2021.
70. European Commission (2011). *COMMISSION STAFF WORKING PAPER. IMPACT ASSESSMENT. Accompanying the Document COMMISSION RECOMMENDATION on access to a basic payment account (Text with EEA relevance)*. Brussels, 18.7.2011 SEC(2011) 906 final. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_11_897 , 02.03.2021.
71. European Parliament. *Directorate-General for Internal Policies. Policy Department. Economic and Scientific Policy A (2011). Basic Banking Services*. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/464458/IPOL-IMCO_NT\(2011\)464458_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/464458/IPOL-IMCO_NT(2011)464458_EN.pdf) , 05.01.2021.
72. European Banking Authority (EBA) (2021). *Guidelines on Money Laundering, Terror Financing Risk Factors. Final Report from* 01.03.2021. Kättesaadav: <https://www.riskscreen.com/kyc360/news/eba-publishes-revised-guidelines-on-risk-factors-of-money-launder-terror-financing> , 05.03.2021.

73. Õiguskantsleri märgukiri põhimakseteenuse tagamise kohta. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/M%C3%A4rgukiri%20p%C3%B5himakseteenuste%20tagamise%20kohta.pdf , 15.12.2020.
74. Eesti Pangaliitu koduleht. Rahapesu ja terrorismi tõkestamine. Kättesaadav: <https://www.pangaliit.ee/rahapesu-tokestamine> , 15.12.2020.
75. FATF. (2012) *Updated February 2018. The FATF Recommendations. Adapted by the FATF Plenary in February 2012* , 17.12.2020.
76. Rahapesu andmebüroo koduleht. (2021). Kättesaadav: www.fiu.ee , 10.01.2021.
77. Rahapesu andmebüroo. (2021) Juhend kahtlaste tehingute tunnuste kohta. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/oigusaktid-ja-juhendid/juhendid#juhend-kahtlaste-teh>, 10.01.2021.
78. Euroopa Pangandusjärelevalve Austuse suunis „Suunised riskitegurite kohta. Direktiivi (EL) 2015/849 artikli 17 ja artikli 18 lõike 4 alusel koostatud ühissuunised milles käsitletakse kliendi suhtes rakendatavaid lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmeid ning tegureid, mida krediidi- ja finantseerimisasutuses peaksid arvesse võtma, kui nad hindavad üksikute ärisuhete ja juhutehingutega seotud rahapesu ja terrorismi rahastamise riski. – European Banking Authority, JC 2017 37, 2018, 18.
79. Rahapesu andmebüroo 2019 aastaraamat. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-1> , 17.12.2020.
80. Eesti Panga 2. märts 2021 pressiteade. Finantsvahenduse aastanäitajaid 2020. Kättesaadav: <https://www.eestipank.ee/press/finantsvahenduse-aastanaitajaid-2020-02032021> , 04.03.2021.
81. Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020. Kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/> , 06.03.2021.
82. Moneyval report 20/11/2014. „*De-risking*“ within Moneyval States and Territories. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/report-de-risking-within-moneyval-states-and-territories/168071510a> , 06.03.2021.
83. Pärli, M. (2021) toimetaja artikkel. Inimesed hädas: pangad sulgevad nende kontosid, otsust põhjendamata. Eesti Rahvusringhäälingu koduleht 12.03.2021. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1062597/inimesed-hadas-pangad-sulgevad-nende-kontosid-otsust-pohjendamata> , 12.03.2021.
84. Õiguskantsleri kiri Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti peadirektorile. (2019). Krediidiasutuste tegevus põhimakseteenuste piiramisel. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Krediidiasutuste%20tegevus%20p%C3%B5himakseteenuste%20piiramisel.pdf , 12.12.2020.

85. The Wolfsberg Group. (2015). *Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption*. Kättesaadav: <https://www.wolfsberg-principles.com/sites/default/files/wb/pdfs/faqs/17.%20Wolfsberg-Risk-Assessment-FAQs-2015.pdf> , 22.12.2020.
86. Strachan, D. *Head of Deloitte's EMEA Centre for Regulatory Strategy*. (2021). *Risk appetite frameworks. How to spot the genuine article*. Deloitte LLP. Kättesaadav: <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/financial-services/articles/risk-appetite-frameworks.html> , 02.02.2021.
87. Rahapesu andmebüroo. (2018). Rahapesu andmebüroo soovitud kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks. Kinnitatud 29.05.2018.a. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/29052018-rahapesuandmebuuroosoovitusedkohustatud....pdf?17f1fac677> , 23.12.2020.
88. Tkatsova, O. (2014). Rahapesu tõkestamise õiguslikud alused ja meetmed krediidi-ja finantseerimisasutustes, magistritöö, Tallinna Tehikaülikool, Sotsiaalteaduskond, Õiguse instituut, 23.12.2020.
89. Eesti Pangaliit. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise ning finantssanktsioonide rakendamise poliitika ja suunised. Kättesaadav: <http://www.pangaliit.ee/files/AML%20hoolsusmeetmed%2019.03.19.pdf> , 10.12.2020.
90. AdvisoryHQ. (2020). *The KYC AML Policy, Documents, Process – Guide and Overview for 2019-2020*. AdvisoryHQ News Corp global news media and publishing institution. Kanada. 5. oktoober 2020 Juhend. Kättesaadav: <https://www.advisoryhq.com/articles/the-aml-kyc-onboarding-lifecycle-process-flow/> , 15.12.2020.
91. O'Connor, D. (2019). *European Supervisors Outline Financial Sector's AML Weak Spots. KYC Global Technologies (KYC360)*. 04 Nov 2019 artikkel. Kättesaadav: <https://www.riskscreen.com/kyc360/article/european-supervisors-outline-financial-sectors-aml-weak-spots/> , 02.01.2021.
92. Rahandusministeerium. (2020). Pangad peavad hakkama kontode sulgemist senisest enam põhjendama. 5.märtsi 2020.a. uudis. Kättesaadav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/pangad-peavad-hakkama-kontode-sulgemist-senisest-enam-pohjendama> , 03.02.2021.
93. Riigikogu. (2020). Krediidiasutuste seaduse muutmise seadus 248 SE. 28.09.2020. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/be10148e-db15-4ceb-95b5-778d76ac9231/Krediidiasutuste%20seaduse%20muutmise%20seadus> , 02.02.2021.

94. Bank secrecy. World Heritage Encyclopedia. Kättesaadav: http://www.self.gutenberg.org/articles/eng/Bank_secrecy#cite_note-Komisar-4 , 01.03.2021.
95. Basel Committee on Banking Supervision. (2006). *Core Principles for Effective Banking Supervision*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbs129.htm> , 02.03.2021.
96. Basel Committee on Banking Supervision. (1999). *Core Principles Methodology*. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbs61.htm> , 02.03.2021.
97. Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat. Ülevaade rahapesu tõkestamisest Eestis 1999-2005. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/rab-i-aastaraamat-1999-2005.pdf?1ffa61ead6> , 03.02.2021.
98. Smith, T. (2021). *How to Bank The Unbanked: Global Findex Results. The Fintech Times. Article March 24, 2021*. Kättesaadav <https://thefintechtimes.com/how-to-bank-the-unbanked/> , 25.03.2021.
99. Finantsinspeksioon. (2018). Versobank ASi tegevusluba tunnistati kehtetuks. 26.03.2018 uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/versobank-asi-tegevusluba-tunnistati-kehtetuks> , 02.02.2021.
100. Finantsinspeksioon. (2019). Finantsinspeksiooni juhatus tegi 19. veebruaril 2019 Danske Bank A/Sile ettekirjutuse, millega keelas panga filiaali tegevuse Eestis. 19.02.2019 uudis. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-danske-bankile-ettekirjutuse-lopetada-eestis-tegevus> , 02.02.2021.
101. Schott, P.A. (2006). Reference guide to anti-money Laundering and combating the financing of terrorism. World Bank: Interbational Monetary Fund. 2nd ed. And suplement on Special Recommendation DC. Kättesaadav: <https://b2bhint.com/en/company/lv/bs-partner--50203140481#activities> , 27.12.2020.
102. Suurbritannia valitsuse koduleht. Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005. Avalik aruanne. 23. Kättesaadav: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228837/1087.pdf , 02.02.2021.
103. Rahapesu andmebüroo. (2016). Aastaraamat 2015. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-4> , 04.02.2021.
104. FATF. (2012). Rahapesu ning terrorismi ja massihävitussrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid. Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Estonian.pdf>, 01.02.2021.

105. IHREC otsus. (2019). Syrian Refugee Wins Equal Status Case for Refusal of Bank Account. Pressiteade 09.04.2019. Kättesaadav: <https://www.ihrec.ie/syrian-refugee-wins-equal-status-case-for-refusal-of-bank-account/> , 27.12.2020.
106. Rahapesu andmebüroo 2016 aastaraamat. Kättesaadav: <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-4> , 03.02.2021.
107. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations, 2012. Kättesaadav: <https://www.eurosai.org/handle404?exporturi=/export/sites/eurosai/.content/documents/FATF-Recommendations-approved-February-2012-reprint-May-2012-web-version.pdf> , 02.03.2021.
108. Federal Financial Institutions Examination Council Bank Secrecy Act/Anti-Money Laundering InfoBase. Customer Due Diligence — Overview. Kättesaadav: https://www.fedsearch.org/ffiec/search;jsessionid=A8971CEF3D9AD19F2E133B2AA1A26ABD?source=sys_pub_ffiec&text=customer+due+diligence&Submit=Search , 03.03.2021.
109. FATF. (2014) *Guidance for a risk-based approach. The Banking Sector. October 2014.* Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/risk-based-approach-banking-sector.pdf> , 17.12.2020.
110. Basel Institute on Governance. (2021). Basel AML Index. Kättesaadav: <https://baselgovernance.org/basel-aml-index/public-ranking> , 04.04.2021.
111. European Banking Authority (EBA). (2017). *Guidelines on risk factors and simplified and enhanced customer due diligence.* JC 2017 37. Kättesaadav: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/anti-money-laundering-and-e-money/guidelines-on-risk-factors-and-simplified-and-enhanced-customer-due-diligence>, 03.04.2021.
112. Rahapesu andmebüroo (2017) Aastaraamat 2016. Kättesaadav: [file:///C:/Users/monikap/Downloads/rab_aastaraamat_2016%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/rab_aastaraamat_2016%20(6).pdf) , 04.02.2021.
113. Finantsinspeksioon. (2017). Finantsinspeksiooni soovituslik juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“. Soovituslik juhend on kehtestatud Finantsinspeksiooni juhatuse 26.11.2018. a otsusega nr 1.1-7/172. Kättesaadav: https://fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf , 13.04.2021.
114. Rahapesu Andmebüroo (2018). Rahapesu andmebüroo soovitused kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks. 29.05.2018. Kättesaadav: [file:///C:/Users/monikap/Downloads/29052018-rahapesuandmebuuroosoovitusedkohustatud...%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/29052018-rahapesuandmebuuroosoovitusedkohustatud...%20(1).pdf) , 12.12.2021.

115. KnowYourCountry (2021). *Global Anti-Money Laundering Research Tool. Country Reports.*

Kättesaadav: <https://www.knowyourcountry.com/> , 04.04.2021.

116. European Commission (2021). Study on EU Payment Accounts Market. Executive Summary.

FISMA/2 OI 8 I 037 IB3/ST/OP. April 2020. Deloitte. Kättesaadav:

[file:///C:/Users/monikap/Downloads/EV0219731ENN.en%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/monikap/Downloads/EV0219731ENN.en%20(2).pdf) , 02.05.2021.

Lisa

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina Monika Paukštite

(autori nimi)

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Krediidiasutuse õigus keelduda eraisikule maksekonto avamisest rahapesu ja terrorismi rahastamise ja võimalike õigusrikkumiste kahtluse korral,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Janika Aben,

(juhendaja nimi)

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

11.05.2021 (kuupäev)

¹ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtjaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. ja 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtjaja jooksul ei kehti.